

**Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi**  
**Journal of Terrorism and Radicalization Studies**

**Haziran 2025, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 186-222**

**June 2025, Volume: 4, Issue: 2, pp. 186-222**

**ISSN 2792-0518 (Basılı/Print)**

**ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi/Online)**

---

**Makaleye ait Bilgiler / Article Information**

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Başvuru Tarihi / Application Date : 10 Nisan 2025 / 10 April 2025

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date : 11 Haziran 2025 / 11 June 2025

**Makalenin Başlığı / Article Title**

Terörizm ve Radikalleşmede Psikolojik ve Sosyolojik Faktörler: El-Kaide Örneği

Psychological and Sociological Factors in Terrorism and Radicalization: The Example of al-Qaeda

**Yazar(lar) / Writer(s)**

Büşra BEYOĞLU

**Atıf Bilgisi / Citation:**

Beyoğlu, B. (2025). Terörizm ve Radikalleşmede Psikolojik ve Sosyolojik Faktörler: El-Kaide Örneği. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 4(2), ss. 186-222. DOI: 10.61314/traddergi.1673740

Beyoğlu, B. (2025). Psychological and Sociological Factors in Terrorism and Radicalization: The Example of al-Qaeda. *Journal of Terrorism and Radicalization Studies*, 4(2), pp. 186-222. DOI: 10.61314/traddergi.1673740

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği  
Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres/Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı

5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

www.tradergisi.com

e-posta/e-mail: editortrad@teram.org

## TERÖRİZM VE RADİKALLEŞMEDE PSİKOLOJİK VE SOSYOLOJİK FAKTÖRLER: EL-KAİDE ÖRNEĞİ

Büşra BEYOĞLU\*

### ÖZET

İnsanları terör örgütü mensubu olmaya ve şiddetle radikalleşmeye iten ve çeken birçok psikolojik ve sosyolojik temelli neden bulunmaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisini oluşturan Maslow (1943), fizyolojik, güvenlik, sevgi ve ait olma, saygınlık, bilişsel, estetik, kendini gerçekleştirme ve kendini aşma ihtiyaçlarının; insanları bu ihtiyaçları karşılayacak yöntemler aramasını motive eden bireysel ve psikolojik etmenler olduğunu belirtmektedir. Bunlar dışında, 3N yaklaşımını oluşturan Webber ve Kruglanski (2017), anlatıların ve grup dinamiklerinin terörizm süreçlerine etki eden sosyolojik faktörler olduğunu ifade etmektedirler. Bu iki teoriyi kullanarak El-Kaide terör örgütünün yayınlanmış mektupları üzerinden söylem analizi yöntemiyle incelenen psikolojik ve sosyolojik dinamikler neticesinde, insanların kendi temel ihtiyaçlarını karşılama, hem fiziksel hem de psikolojik olarak güvende hissetme, aile ve aitlik ihtiyacı, önem kazanma motivasyonu, düşüncelerinin uyumu için olayları yorumlama ve anlamlandırma ihtiyacı, güzellik ve doğallık arayışı, kimlik arayışı ve aşkınlığa ulaşma ihtiyacı gibi psikolojik süreçlerin örgüte katılım ve şiddet yoluyla radikalleşme üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca sosyolojik perspektiften incelendiğinde ise seçilmiş travmalar ve zaferler, dini kitaptan alıntılama ve insanlıktan çıkarma gibi şiddeti meşrulaştıran anlatıların yanı sıra örgütün sistematik yapısı, fikir birliğinin sağlanması ve grup kimliği ile bütünleşme faktörlerinin terörizm olgusunda etkili olduğu tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** *El-Kaide, Terörizm, Radikalleşme, İhtiyaçlar Hiyerarşisi, 3N Yaklaşımı*

## PSYCHOLOGICAL AND SOCIOLOGICAL FACTORS IN TERRORISM AND RADICALIZATION: THE EXAMPLE OF AL-QAEDA

### ABSTRACT

There are many psychological and sociological reasons that push and pull people to become members of terrorist organizations and radicalized through violence. Maslow (1943), who created the theory of the hierarchy of needs, states that physiological, security, love and belonging, esteem, cognitive, aesthetic, self-actualization and self-transcendence needs are individual and psychological factors that motivate people to seek methods to satisfy these needs. Apart from these, Webber and Kruglanski (2017), who created 3N approach, state that narratives and group dynamics are sociological factors that affect terrorism processes. As a result of the psychological and sociological dynamics examined by using the discourse analysis method on the published letters of the Al-Qaeda terrorist organization using these two theories, it has been seen that psychological processes such as meeting people's basic needs, feeling safe both physically and psychologically, the need for family and belonging, the motivation to gain importance, the need to interpret and make sense of events in order to harmonize their thoughts, the search for beauty and naturalness, the search for identity and the need to reach transcendence are effective in attending the organization and radicalization through violence. Moreover, when examined from a sociological perspective, it has been determined that the factors that legitimize violence, such as selected traumas and victories, quoting from religious books and dehumanization, as well as the systematic structure of the organization, ensuring consensus and integrating with group identity, are effective in the phenomenon of terrorism.

**Keywords:** *Al-Qaeda, Terrorism, Radicalization, Hierarchy of Needs, 3N Approach*

---

\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli İstihbarat Akademisi, İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı, busrabeyoglu34@gmail.com, ORCID: 0009-0007-8921-4492

## GİRİŞ

Terörizm, özellikle 11 Eylül saldırılarıyla beraber önemi artan araştırma konularından birisi olmuştur. Şiddet yöntemlerini kullanarak birçok insanın sürekli korku halinde yaşamasına, yaralanmasına ve ölmesine sebep olan terör örgütü üyelerini bunu yapmaya iten ve çeken siyasi, psikolojik, sosyolojik ve diğer birçok farklı neden de bu araştırma konularından birisidir. Bu doğrultuda, 11 Eylül terör saldırılarını düzenleyerek uluslararası düzeyde terörizm, radikalleşme ve bunlarla mücadele hususunda çalışmaların hız kazanmasında rolü olan El-Kaide terör örgütü, akademik alanda da farklı araştırmalara konu olan bir örgüt olmaya devam etmektedir.

El-Kaide terör örgütü, 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali neticesinde Afganistan'ı işgalden kurtarmak için toplanmaya başlayıp 1988 yılında Usame bin Ladin'in liderliğinde kurulmuştur. 1989'da Sovyetler Birliği'nin çekilmesi ile yönünü baş düşmanı olarak gördüğü ABD'ye çeviren örgüt, 1991 yılında Körfez Savaşı gerekçesiyle ABD askerlerinin Suudi Arabistan'a konuşlanması ile şiddet eylemlerini arttırmaya başlamıştır. Cihat anlayışı ile hareket eden örgütün amacı İslam'ın düşmanları olarak tanımladığı devletlere karşı mücadele ederek geniş bir coğrafyada Sünni şeriat kuralları ile yönetilen bir İslam devleti kurmaktır. 11 Eylül saldırıları ile küresel tanınırlık elde eden örgüt, Bin Ladin'in 2011 yılında ABD tarafından Pakistan'da yerleşkesinde öldürülmesine kadar dünyanın birçok yerinde şiddet eylemlerinde bulunmuştur. Bin Ladin'in öldürülmesi sonrası yerine geçen yardımcısı Eymen ez-Zevahiri için Bin Ladin'in aksine liderlik etkisinin güçlü olmadığı söylenmektedir (Thomas, 2024). 2022'de Zevahiri'nin öldürüldüğü duyurulmuştur. Bu tarihlerden sonra örgütün faaliyetleri kademeli olarak azalsa da geçmişteki eylemleri güncelliğini sürdürmektedir. Örgüte katılım ve şiddet yoluyla radikalleşme davranışları hakkında yapılan araştırmalar ile literatürde de tartışılmaya devam etmektedir.

Davranışlar söz konusu olduğunda hem motivasyonlar hem de kültürel ve durumsal faktörlerin etkili olduğu belirtilmektedir (Maslow, 1943, s. 371). Bu yüzden, eylemler ve davranışlar ile bir bütünlük oluşturan terörizm olgusundaki şiddetle radikalleşme gibi süreç içeren konularda araştırmalar yapılırken motivasyonlara ek olarak kültürel ve grup odaklı kavramlar da bu süreçleri anlamlandırmada etkilidir. Bu süreçlerdeki bireysel motivasyonları anlamlandırabilmek için Maslow (1943)'un "ihtiyaçlar hiyerarşisi" ve sadece

bireysel ihtiyaçlara değil aynı zamanda kültürel unsurların ve grup dinamiklerinin terörizm sürecinde etkili olduğunu ifade eden ve Webber ve Kruglanski (2017) tarafından ortaya konulan “3N” yaklaşımı birbirlerini tamamlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, mikro (bireysel) düzeyden mezo (grup/sosyal) düzeye doğru bir anlatım yapılmıştır. Bunun için “terörizm ve radikalleşmede etkili olan psikolojik ve sosyolojik dinamikler nelerdir?” sorusu, 3N yaklaşımındaki bireysel motivasyon kısmı ve Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki psikoloji odaklı kavramlarla beraber yine 3N yaklaşımındaki sosyolojik süreçler üzerinden Bin Ladin’in öldürülmesi sonrası yerleşkesinde ele geçirilmiş olan; 2015 ve 2016 yıllarında Ulusal İstihbarat Direktörü Ofisi’nin internet sitesinde gizliliği kaldırılmış örgüte ait 196 mektup (Office of the Director of National Intelligence, 2015; 2016) üzerinden söylem analizi yöntemi ile incelenip tartışılmıştır. Bu mektuplara ek olarak, içerisinde El-Kaide ile ilgili Youtube’da yer alan üç röportaj da incelenmiştir. Literatürde, bu iki teorisinin bütünleşmesi ile El-Kaide terör örgütü incelenmemiştir. Bu yüzden de literatür boşluğunun giderilebilmesi için bu araştırma yapılmıştır.

## **1. TERÖRİZM VE RADİKALLEŞME OLGULARININ PSİKO-SOSYAL YAKLAŞIMLAR ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

Bu kısımda, literatürde yer alan terörizm ve radikalleşme olgularına farklı yaklaşımlar, bu yaklaşımlar içerisinde yer alan psiko-sosyal yaklaşımlar ve psiko-sosyal bakış açısıyla terör örgütleri üzerine yazılmış vaka çalışmaları içeren araştırmalara yer verilmiştir.

Terörizm kavramı için literatürde çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Schmidt ve Jongman (1988), 109 tanımın kelime frekans analizini yapmıştır. Bu analize göre en çok kullanılan ilk 10 kavram “şiddet/güç”, “siyasi”, “terör/korku”, “tehdit”, “psikolojik”, “kurban”, “sistematik”, “taktik”, “insani sınırı olmayan” ve “baskı/zorlama”dır (ss. 5-6). Aynı zamanda terörizm kısaca “terörün sistematik bir şekilde örgütlü bir yapı tarafından kullanımı” (Önenli Güven, 2022, s. 132) olarak da ifade edilmektedir. Radikalleşme kavramı için ise “şiddetin bir ideoloji etrafında meşrulaştırılarak süreklileştirilmesi” (Önenli Güven, 2022, s. 132) şeklinde terörizmi biçimlendiren bir olgu olduğu yönünde literatürde tanımlamalar bulunmaktadır. Borum (2011) ise, radikalleşme ve terörizm kavramlarını birbirinden ayrı tutarak radikalleşmeyi “aşırı ideolojilerin ve inançların geliştirilmesi süreci” (s. 9) yani “ideolojilerin benimsenmesini” içeren bir

“süreç” olarak tanımlarken “eylem yolları (*action pathways*)” kavramını “terörizme veya şiddet içeren aşırılıkçı eylemlere katılma süreci” (Borum, 2011a, s. 9) şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla her radikalleşme sürecinin terörizmle sonuçlanmayacağı ve şiddet eyleminin terörizmdaki radikalleşme olgusunu diğer radikalleşme türlerinden ayıran özelliklerden birisi olduğu belirtilmektedir. Bu noktada “şiddetli radikalleşme” kavramı öne çıkmaktadır. Schmid (2013), “şiddetli radikalleşme (*violent radicalisation*)” teriminin “şiddetle radikalleşme (*radicalisation by violence*)” kavramı ile karıştırıldığını ve bu terimin “şiddete giden radikalleşme (*radicalisation to violence*)” anlamına gelecek şekilde kullanıldığını belirtmiştir (s. 1). Öte yandan şiddetli radikalleşme kavramı için “doğası gereği somut şiddeti kapsayan davranışları içeren yol” şeklinde “eylem/davranış” odaklı tanımlamalar bulunurken “şiddeti onaylayan veya meşrulaştıran belirli fikirlerin kabulü” olarak “düşüncede” benimsenen bir süreç olarak da ifade edilmektedir. (European Commission’s Expert Group on Violent Radicalisation, 2008, s. 5). Dolayısıyla, terörizm olgusundaki şiddet içeren radikalleşme süreci için hem düşüncede benimsenen hem de davranışlar ile somutluk kazanan “terörist kimliğinin” oluşum sürecini ifade etmektedir.

Terörizmde radikalleşme sürecini anlatan modeller literatürde bulunmaktadır. Borum’un (2011b) dört aşamalı “terörist zihniyetin oluşma süreci” olarak tanımladığı modelinde; kişinin doğru olmadığını düşündüğü bir durum hakkında “şikâyet” etmesi, bu durumu “adaletsizlik” olarak tanımlaması, bir “hedefi” suçlaması ve son olarak da suçladığı hedefi ötekileştirerek “değersizleştirilmesi” şeklinde aşamalar ifade edilmiştir (s. 35). Moghaddam (2005) ise “terörizmin merdiven modeli” olarak radikalleşme sürecini açıklamıştır. Bunun için “maddi koşulların psikolojik yorumu” yani bir durumun adaletsizlik olarak yorumlanması, bu adaletsizlik için “algılanan seçenekler”, bu seçeneklerin işe yaramadığı düşüncesi neticesinde yaşanan hayal kırıklığı ve öfkenin “bir hedefe yansıtılması”, algılanan adaletsizlik için mücadeleyi meşrulaştırmak için kişinin “kendisini ve eylemlerini haklı görmesi”, kategorik düşünmenin sağlamaşması (“biz” olarak belirtilen “kendi grubu” ve “onlar” şeklinde tanımlanan “düşmanlar” ayrımı) ve son aşamada başkalarına zarar vermeyi “engelleyici içsel mekanizmaların devre dışı bırakılması” şeklinde ifade edilmiştir (Moghaddam, 2005, ss. 162-166). Bu iki modelde de ortak olan adımlar; bir durumun kişinin zihinsel mekanizmaları tarafından anlamlandırılması (haksızlık olarak yorumlama), bunun sonucunda duyguların oluşumu (hayal kırıklığı, öfke), bu duyguların

dışsallaştırılması (hem adaletsizliğin gerçek sorumlusu olarak görülen hem de bu sorumlu ile bağlantılı olarak “atfedilen” diğer hedeflere olumsuz duyguların yansıtılması) ve hedeflere yönelik düşüncelerin ve davranışların meşrulaştırılması için yöntemler kullanılması (ötekileştirme gibi) şeklinde sıralanabilir.

Terörizmin nedenleri konusunda literatürde farklı yaklaşımlar vardır. Schmid (2013), bu nedenleri mikro (bireysel faktörler), mezo (sosyal çevrenin etkisi/grup bazlı süreçler) ve makro (hükümet ve toplumla ilişkiler) bakımından kategorilere ayırmıştır (s. 4). Ross (1993) ise literatürdeki çalışmaların yapısal nedenler (sosyal/siyasi/kültürel/ekonomik yapıda bulunan nedenler), psikolojik durumlar (örgüte katılım nedenleri, örgüt üyelerinin terör eylemlerindeki etkisi) ve rasyonel seçim (maliyet-fayda hesaplamalarının sonucu olarak terör örgütlerine katılım) olmak üzere üç kategoride incelendiğini ifade etmiştir (s. 317). Ayrıca literatürde terörizme iten ve çeken nedenler bakımından da araştırmalar mevcuttur. Terörizme “iten nedenler” olarak kimlik sorunları, adaletsizlik duygusu ve hayal kırıklığı gibi psiko-sosyal faktörlerin yanında sosyal, siyasi ve ekonomik durumlar gibi çevresel faktörler de itici güç olabilmektedir (European Commission, 2024, s. 8). Öte yandan “çeken nedenler” ise örgütün ideolojisi ve yapısı gibi örgütün bireye sunabileceği faktörler olarak belirtilmektedir (Al-Attar, 2019, s. 6). Aynı zamanda Ross (1993) terörizme “izin veren sebepler” ve “tetikleyici sebepler” olarak yapısal nedenleri gruplandırmıştır. Makalede terörizme izin veren nedenler; coğrafi konum (şehir ortamlarında lojistik ve insan kaynağı ulaşımının kolaylığı), siyasi sistem türü (demokrasilerde ve ulusal/etnik çatışmaların olduğu sistemlerde) ve modernleşme düzeyi (teknoloji/iletişim gibi kolaylaştırıcı faktörler) olarak gruplandırılmıştır (Ross, 1993, ss. 320-322). Tetikleyici sebepler ise sosyal/kültürel/tarihsel kolaylaştırıcılar (ortak inançlar ve gelenekler), örgütsel ayrılma ve gelişme (mevcut örgütlerin bölünmesi ile yeni çıkan örgütler arası rekabet), diğer siyasi huzursuzluk biçimleri (protestolar, isyanlar, savaş), destek (devletlerden, kurumlardan, kişilerden), terörle mücadele kurumlarının başarısızlığı (kolluk kuvvetleri, askeri birimler, istihbarat servislerinin yetersizliği), silah ve patlayıcıların mevcudiyete (bunlara kolay erişim sağlanabilmesi) ve şikayetler (gerçek ya da algılanan aşağılama/ayrımcılık gibi tutumlar) olarak ifade edilmiştir (Ross, 1993, ss. 322-326). Hudson (1999) ise terörizmin nedenlerini anlamak için çok nedenli yaklaşım (farklı alanlardan nedenlerin birleşimi), siyasi yaklaşım

(ulusal/uluslararası çevreler, üniversiteler gibi ortamlar), organizasyonel yaklaşım (grup/kolektif dinamikler), psikolojik yaklaşım (terörist zihni/kişiliği, katılım nedenleri, motivasyonlar) ve fizyolojik yaklaşım (özellikle nörofizyolojik süreçler) olmak üzere beş yaklaşım olduğunu belirtmektedir (ss. 15-19). Buradaki fizyolojik yaklaşım, özellikle uluslararası ilişkiler, psikoloji ve sosyoloji alanlarındaki terörizm literatüründen farklılaşan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, psikoloji ve nörofizyolojik süreçlerin birlikte açıklanmasını içermektedir. Bu hususta Oots ve Wiegele (1986), medyanın rolüne vurgu yaparak medyanın teröristlerin yöntemlerini ve hedeflerini geniş bir çevreye yayması yoluyla terörizmi “bulaştırabilecek” bir uyarana dönüşebileceğini belirtmektedirler. Ayrıca stres altında beyinde üretilen ve “savaş ya da kaç” tepkisinin kimyasal uyarıcısı olan norepinefrin gibi maddelerin terörizmle de ilişkili olduğunu savunmaktadırlar. Algılanan adaletsizlik durumunun bir sonucu olan hayal kırıklığı duygusunun sürekli uyarılma haline yol açabileceğini ve bu uyarılma halinin de hayal kırıklığını pekiştirebileceğini ve bu şekilde “savaş ya da kaç” sendromunun devamlı olarak tekrarlanabileceğini belirtmektedirler. Burada ifade edildiği gibi sürekli olarak maruz kalınan “hayal kırıklığı-uyarılma kısır döngüsü”, bireyleri agresif eylemler aracılığıyla rahatlamaya itebilecek bir durum olarak ifade edilmektedir (Oots & Wiegele, 1986, ss. 16-17). Dolayısıyla bu durumun, terörizme de neden olabilecek etkenlerden birisi olabileceği belirtilmiştir.

Terörizmin psiko-sosyal dinamikler çerçevesinde ele alınması konusunda Abbasi vd. (2017) beş farklı teoriyi; motivasyonel, bilişsel ve sosyal olarak üç kategoride değerlendirmişlerdir. Bunlardan ilki motivasyonel bir yaklaşım olan ve Berkowitz (1989) tarafından oluşturulan “hayal kırıklığı-saldırganlık hipotezi”dir. Bu hipotez, bireylerin haklarından mahrum bırakılmasının ve buna karşı mücadele araçlarının engellenmesinin yol açtığı hayal kırıklığı duygusunun dışarıya atılarak rahatlamının sağlanabilmesi için saldırganlık güdüsünün oluşabileceğini ve bu durumun da terörizme sebebiyet verebileceğini belirtmektedir (Abbasi vd., 2017, ss. 321-322). İkinci olarak verilen motivasyonel yaklaşım ise “terörizmin göreceli yoksunluk teorisi”dir. Ziemke (2006) tarafından ortaya konan bu teori; algılanan sosyal, ekonomik ve siyasi yoksunlukların terörizme neden olabileceğini belirtmektedir. Üçüncü olarak hem sosyal hem de psikolojik süreçleri içeren “negatif kimlik hipotezi”dir. Bu hipotez Erikson (1982)’ ın, kimlik gelişim süreçleri ile ilgili olarak oluşturduğu teorisinden alınmıştır.

Bireyin kim olduğunu ve toplumdaki rolünü çözemediği durumlarda oluşan kimlik krizlerinin, hem toplumun kişiye dayatmaya çalıştığı rollerle hem de sorunlarla mücadeledeki başarısızlığının sebep olduğu hüsranın etkisiyle terörizme yöneltebileceği ifade edilmektedir. Örneğin dini motivasyonlu terör eylemlerinin kökeninde modernleşmenin “dini kimliğe” bir tehdit olarak görülmesinin mevcut olduğu belirtilmektedir (Abbasi vd., 2017, ss. 330-331). Dördüncü olarak belirtilen “narsisistik öfke hipotezi” ise Morf ve Rhodewalt (2001) tarafından ortaya konulmuş olan “narsisizmin dinamik öz düzenleyici işleme modeli” kullanılarak oluşturulmuştur. Bu hipoteze göre, öz saygısının parçalanması ve buna bağlı olarak deneyimlenen öfke duygusunun, kişinin sürekli olarak kendisini yüceltmesi ve diğer kişileri küçümsemesi ile sonuçlanabileceği belirtilmiştir. Zarar görmüş benlikten kaynaklanan “narsisistik yaralanma ve öfkeyi” çözmek için teröristlerin kendilerini üstün görerek ve diğerlerini değersizleştirerek narsisistik öfkelerini besledikleri savunulmaktadır (Crayron, 1983).

Terörizm olgusuyla ilgili olarak değerlendirilebilecek bir diğer yaklaşım hem sosyal hem de bilişsel dinamikleri içeren ve Bandura (1977)’nin ortaya koyduğu “sosyal öğrenme teorisi ve sosyal bilişsel teori”dir. Bu teori bireyin, çevresinden gözlemlediklerini kendi algılarıyla şekillendirerek davranışlarını belirlediğini ifade etmektedir. Teröristlerin de çevrelerindeki gözlemledikleri durumları kendi bilişleriyle anlamlandırarak bulundukları ortamı “terörizme izin verici” bir bağlam olarak değerlendirdikleri belirtilmektedir (Crenshaw, 1981). Dolayısıyla teröristler, gözlemledikleri sosyal ve siyasi birçok durumu zihinsel süreçleri içinde yorumlayarak “kendi gerçekliklerini” oluştururlar. Buradaki gibi çevre ve birey etkileşiminin terörizmle ilişkisi bağlamında literatürde çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Kerküklü (2023) literatürde birey-çevre ilişkisi çerçevesinde oluşturulan savları dini motivasyonlu terör örgütlerinden olan El-Kaide’nin ve DEAŞ’ın üst düzey yöneticilerinin özelliklerini inceleyerek ifade etmiştir. Makalede El-Kaide’nin kurucu lideri olan Usame Bin Ladin’in öğretmeninden etkilenecek “Müslüman kardeşler” ideolojisi ile ilgili toplantılara katıldığı ve bu şekilde El-Kaide ideolojisinin de temellerinin atıldığı; Irak El-Kaide’sinin eski lideri Ebu Musab El Zarkavi’nin ise gençliğinin yoksulluk ve şiddet olaylarının olduğu bir yerde geçmesinin ve saldırgan kişiliğinin terörizme eğilimini arttırmış olabileceği ve DEAŞ’ın eski liderlerinden olan Ebu Bekir El Bağdadi’nin, kendisinin doğduğu yere Amerika tarafından hava saldırısı düzenlemesinin intikam ve nefret duygusuyla beraber gelen “mağduriyet”

duygusuna neden olarak terörizm sürecini tetiklemiş olabileceği belirtilmiştir (Kerküklü, 2023). Dolayısıyla bahsedilen bu durumlar, terörist kimliğinin oluşmasında bireylerin etraflarındaki durumları bilişsel mekanizmalarındaki süzgeçlerden geçirerek “kendi gerçekliklerini” oluşturmalarını sağlayan süreçlerin bir parçası olmuştur. Bunun sonucu olarak da kendi düşüncelerini ve eylemlerini meşrulaştırmak için “kendi gerçekleri” çerçevesinde yorumlamalar yapmaktadırlar. Örneğin dini ideolojiye sahip terör örgütlerinde, dinin orijinaline yönelik tehdit olduğu düşüncesiyle dinin “güvenleştirilmesinin” söz konusu olduğu (Kurt & Demirat, 2024, s. 319) ve El-Kaide’nin söylemlerinde dini kitaptan yapılan alıntılarında “kendi yorumları ile güncel şartlara uygun hale getirdikleri” belirtilmektedir (Kaşıkçı & Bülbül, 2023, s. 126).

Psiko-sosyal bakış açısıyla farklı terör örgütleri üzerine yazılmış çalışmalar literatürde yer almaktadır. Örneğin, “3N teorisi” bağlamında DEAŞ terör örgütünün şiddet yoluyla radikalleşme sürecine neden olan faktörlerden bahsedilmektedir (Dagher vd., 2023). Bu bağlamda önem kaybı ve insani ihtiyaçlarının karşılanacağı algısının, sosyal çevre ile pekişen önemsenme duygusunun ve anlatılar ile sunulan ideolojik çerçevenin (sorunun çerçevelenmesi, suçlunun belirlenmesi, ihtiyaçların karşılanması ve önem kazanmak için yöntemin sunulması) bu süreçte etkili olduğu ifade edilmektedir (Dagher vd., 2023). Ayrıca DEAŞ’a katılımı ve şiddet eylemlerini sürdürmeyi teşvik eden farklı psiko-sosyal faktörlerden de bahsedilmektedir. Irak gibi savaş ve sömürü gibi şiddet içerikli olayların yaşandığı ülkelerde uzun süre yaşamının, buradaki toplumlarda ve insanlarda hayal kırıklığı ve güvensizlik hissine sebep olarak terör örgütlerine katılmak için bir neden olabileceği ifade edilirken Batı Avrupa’dan örgüte katılanların birçoğunun ise ailelerinin göçmen olduğu ve düşük eğitim seviyesi, kısıtlı iş imkanları gibi nedenlerle sosyal olarak alt sınıfa mensup olduğu söylenen bu bireylerin reddedilmişlik algısıyla kimlik ve anlam arayışı, bir yere ait olma gibi motivasyonlarla hareket ettikleri belirtilmektedir (Kizilhan & Steger, 2021, ss. 28-30). Öte yandan Özyılmaz Kiraz (2016), El-Kaide terör örgütü için şiddet eylemlerinin devam etmesinde “şiddeti engelleyen vicdani bariyerlerin yıkılmasının” etkili olduğunu belirtirken “kolektiflik fikrinin” ve “ahlaki çözülme mekanizmalarının” bu vicdani bariyerlerin yıkılmasında rolü olan iki psiko-sosyal durum olduğunu belirtmektedir. “Kolektif kimlik” ile gruba bağlılığın sürekli kılınması sağlanırken “ahlaki çözülme” için eylemlerin ahlaki

amaçlara hizmet olarak tanımlanması, sorumluluğun otorite olarak görülen figüre kaydırılması, grupla birlikte hareket edilerek sorumluluğun yayılması, sonuçların önemsenmemesi veya çarpıtılması ve insanlıktan çıkarma başlıca mekanizmalar olarak ifade edilmektedir (Özyılmaz Kiraz, 2016). Koltko-Rivera (2006) ise şiddet kullanımının, “kendinin ötesinde bir davaya veya amaca bağlılık” olarak tanımladığı “kendini aşma ihtiyacı” çerçevesinde, 11 Eylül terör saldırılarının ve genel olarak dini motivasyonlu şiddet eylemlerinin “kendini aşma” durumunun negatif kutbunu ifade ettiğini belirterek (s. 311) motivasyon temelli bir neden ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak literatürdeki terörizm olgusu ile ilgili tespit edilen bu çeşitlilik, terörizme ve radikalleşme süreçlerine etki eden dinamiklerin anlaşılmasında çeşitli alanlardan çıktıların bir arada değerlendirilmesinin önemine işaret etmektedir. Bu çalışmada ise, psiko-sosyal teoriler kullanılarak psikoloji ve sosyoloji alanlarının bütünleştiği bir yaklaşım ile incelemeler yapılmıştır. El-Kaide terör örgütüne katılım davranışı ve örgüt içinde radikalleşmeye sebep olan nedenler psiko-sosyal teoriler üzerinden incelenmiştir. Bu doğrultuda literatürde terörizm konusuyla ilişkili olarak az kullanıldığı tespit edilen “ihtiyaçlar hiyerarşisi” ve “3N yaklaşımı” diğer bölümde açıklanmıştır.

## **2. RADİKALLEŞME SÜREÇLERİNDE İHTİYAÇLARIN, ANLATILARIN VE NETWORK’ÜN ROLÜ**

Bu makalede, El-Kaide terör örgütüne katılımı ve şiddet yoluyla radikalleşmeye neden olan psikolojik motivasyonlar “Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi” teorisi ve sosyolojik unsurlar “3N yaklaşımı” çerçevesinde incelenmiştir. Terörizm ve radikalleşme olgularında psikolojik ve sosyolojik etkileri anlamlandırabilmek amacıyla, literatürde eksik olduğu tespit edilen bu iki teori ile bağlantılı şekilde El-Kaide terör örgütü üzerine yapılan bu araştırmanın teorik çerçevesi bu bölümde ifade edilmektedir. “İhtiyaçlar hiyerarşisi” psikoloji temelli bir yaklaşımken “3N teorisi” daha çok sosyolojik unsurları barındıran bir yaklaşım olması nedeniyle bir arada kullanılmıştır. İhtiyaçlar bakımından “ait olma”, “anlatılar” çerçevesinde “ait olma hissiyatının pekiştirilmesi” ve “gerçekliğin inşası”, “network” bağlamında ise “grup aidiyet bilincinin güçlendirilmesi” gibi mikro (psikolojik) ve mezo (sosyolojik) düzeylerde pek çok psiko-sosyal durumun, seçilen vakanın anlaşılması hususunda çerçevelendiği tespit edilmiştir. Bunun için bu kısımda öncelikle kullanılan bu iki teorinin açıklamaları

yapılırken diğer bölümde El-Kaide terör örgütü vakası bağlamında bu iki teori değerlendirilmiştir.

## **2.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi**

Maslow (1943)'a göre her insan, ihtiyaçlarını karşılamak için motivasyona sahip olur ve bu ihtiyaçlar belli bir dizilim oluşturur; bir önceki aşamadaki ihtiyacı karşılayarak sonraki aşamaya geçerler. Maslow bu ihtiyaçları göstermek için piramit modelini kullanmıştır. Bir önceki aşamadaki ihtiyaçlar tamamlanırsa sonraki aşama için arayışın başlayacağını belirterek hedef temelli bir yaklaşım benimsemiştir. İnsanları motive eden beş ihtiyacı, en alttan üste doğru sırasıyla “fizyolojik”, “güvenlik”, “sevgi/ait olma”, “saygınlık” ve “kendini gerçekleştirme” ihtiyaçları olarak sıralamıştır. İkinci versiyonunda saygınlık ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları arasına sırasıyla “bilişsel” ve “estetik” ihtiyaçlarını eklemiştir (Maslow, 1970). En son olarak ise “kendini aşma” ihtiyacını en üste ekleyerek ihtiyaçları sekiz kategoride ifade etmiştir (Maslow, 1976).

Maslow (1943), “fizyolojik ihtiyaçlar” olarak nefes alma, yemek, su, uyku ve barınma gibi fiziksel olarak hayatta kalınmasını sağlayan faktörler (s. 372), “güvenlik ihtiyacı” için güvenli bir çevre ve güvende hissetme (ss. 376-380), “sevgi ve ait olma ihtiyacı” için arkadaş ve aile ortamlarında sevmek ve sevilme isteği (ss. 380-381), “saygınlık ihtiyacı” olarak öz saygı ve başkalarından saygı görme gibi faktörler ifade edilmektedir (ss. 381-382). Ardından sırasıyla, bilme ve anlama isteği yani “bilişsel ihtiyaçlar”, güzellik ve düzen arayışı olarak “estetik ihtiyaçları” eklenmiştir (Maslow, 1970, ss. 82-86). Bu aşamalardan sonra ise, “kendini gerçekleştirme ihtiyacı” yani kendi potansiyeline ulaşma ve kim olduğunu anlama isteği (Maslow, 1943, s. 13) ve son olarak “kendini aşma ihtiyacı”, insanın kendi potansiyelinin üstüne çıkması, manevi ihtiyaçlar ve “zirve deneyimler” olarak ifade edilmektedir (Maslow, 1976). Burada bahsedilen durum aşkın bir karaktere ulaşma yolundaki isteği ifade etmektedir. Bu şekilde sekiz aşamalı bir ihtiyaçlar piramidi oluşturulmuştur.

## **2.2. 3N Yaklaşımı**

Webber ve Kruglanski (2017)'nin “3N yaklaşımı”, bireyleri radikal olmaya iten ve çeken nedenleri üç temel faktöre bağlamaktadır: ihtiyaçlar (*needs*), anlatılar (*narratives*) ve bağlantılar (*network*). İhtiyaçlar, bireysel motivasyonları; anlatılar, kültürel unsurları ve bağlantılar, grup bazlı sosyal etkiyi ifade etmektedir (s. 33). Bireysel ihtiyaçlar olarak “onur, aşağılanma,

adaletsizlik, intikam, sosyal statü, finansal yarar, lidere sadık olmak ve cennete girme isteği” (s.34) gibi nedenler belirtilirken bunların altında yatan ana nedenin “önem arayışı” olduğu ifade edilmektedir (s.34). Önem arayışı da üç alt başlık altında incelenmiştir: Önem kaybı, önem kaybı ihtimali ve önem kazanma ihtimali (s.35). Önem kaybı, grup bazlı kayıp ve kişisel kayıp olarak ikiye bölünmüştür: Grup bazlı kayıp durumunda, grup kimliği üzerinden aşağılanma ve onur kaybının kişileri önem arayışına ittiği ifade edilirken kişisel kayıp durumunda, kişinin kendi kimliği üzerinden yaşadığı önem kaybı ile motive olması olarak belirtilmiştir. Önem kaybı ihtimali ise bir kişinin, bir durumu gerçekleştiremediğinde yaşayacağını düşündüğü utanç olasılığı için motive olmasıdır. Önem kazanma ihtimali ise kişinin kahramanlık, şehitlik gibi statüler ile önem kazanma isteği sonucu oluşan motivasyondur (s.35).

Anlatılar ise radikalleşmeye iten süreçlerin kültürel boyutudur. Kültürel normlar ve ideolojik anlatımlar terörizmi meşrulaştıran bir güç haline gelebilmektedir. Terörizmi meşrulaştıran dört anlatıdan bahsedilmektedir. Bunlar, gruba yönelik tehdit olan aktörleri tanımlamak, şiddetin uygun bir cevap olarak gösterilmesi, düşman olarak atfedilen grubun meşruiyetini kaybettirme ve hedefe ulaşmada yüksek başarı olasılığı algısıdır (Webber ve Kruglanski, 2017, s. 40-41).

Bağlantılar ise grup içi dinamikleri ifade etmektedir. Grup içinde aykırı olma korkusu, dolayısıyla da diğerleri tarafından aşağılanma, ötekileştirilme ve önem kaybı korkusu nedeniyle yaşanacak stresli durumdan kaçınmak amacıyla bireyler, grup içi kararları ve eylemleri sorgulamama yoluna giderek fikir birliğini sürdürme çabasına girerler (Webber ve Kruglanski, 2017, s. 41). Bu sorgulamama halinin getirdiği fikir birliği, zamanla kişisel kimliğin grup kimliği ile bütünleşmesine neden olarak bireylerin grubu korumak için fedakârlık yapma ihtimalini artırır (s. 42). Buraya kadar anlatılan bireysel motivasyonlar, anlatılar ve grup dinamikleri, şiddetle radikalleşme yolunda psikolojik ve sosyolojik etmenlerin etkileşiminin önemini göstermektedir.

### **3. EL-KAİDE TERÖR ÖRGÜTÜNÜN PSİKOLOJİK VE SOSYOLOJİK BOYUTLARDA İNCELENMESİ**

El-Kaide örgütüne katılım davranışına ve örgüt içerisinde şiddet yoluyla radikalleşmeye neden olan süreçler; örgütün 2011 yılı öncesini kapsayan ve Bin Ladin’in öldürüldüğü yerleşkede ele geçirilen 2015 ve 2016 yıllarında

gizliliği kaldırılarak Ulusal İstihbarat Direktörü Ofisi'nin internet sitesinde İngilizce'ye çevrilerek yayınlanan örgüt üyelerine ait 196 mektuba ek olarak Youtube kanalı "Channel 4 News" tarafından yayınlanan "*I was an MI6 spy inside Al-Qaeda*" ve "LADbible Stories" isimli Youtube kanalının yayınladığı "*Life As A Spy Inside Al-Qaeda*" isimli videolardaki, eski bir El-Kaide üyesi olan ve sonrasında Birleşik Krallık dış istihbarat servisi olan MI6 için çalışmaya başlayan Aimen Dean isimli kişinin hem örgüte katılım süreçlerini hem de katıldıktan sonra deneyimlediği durumları anlatan bu röportajlar ve Channel 4 News kanalı tarafından yayınlanan "*Inside Al Shabaab: The extremist group trying to seize Somalia*" isimli belgesel içerisinde El-Kaide'ye bağlı olan Eş-Şebab terör örgütü üyeleri ile yapılan röportajlar da incelenmiştir. Bu araştırmada, mikro düzeyden mezo düzeye doğru bulgular belirtilmiştir. Mikro düzey çerçevesinde bireysel ve psikolojik ihtiyaçlar ve mezo seviyede sosyolojik dinamikler ifade edilmiştir. "Söylem analizi" yöntemiyle "Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi" ve "3N yaklaşımı" doğrultusunda bu teorilere denk gelen öğelerin mektuplarda ve diğer kullanılan kaynaklarda olup olmadığı incelenerek bulgular ifade edilmiştir.

Bu araştırmada kullanılacak yöntemin sebebinin anlaşılabilmesi için öncelikle "söylem" ve "söylem analizinin" neler olduğundan bahsedilecektir. Söylem "sosyal, kültürel ve tarihsel kullanım kalıpları ve gelişmeleriyle bağlantılı olarak görülen her türlü anlamlı semiyotik insan etkinliği" (Blommaert, 2005, s.3) olarak ifade edilirken söylem analizi "dilî uzantılarının, tam metinsel, toplumsal ve psikolojik bağlamları içinde ele alındığında, kullanıcıları için nasıl anlamlı ve birleşik hale geldiğini" (Cook, 1989, s. ix) inceleyen bir analiz tekniği olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla söylem analizi yöntemi dilin kullanımının eleştirel bir biçimde irdelenmesi yoluyla psikoloji ve sosyoloji temelli dinamiklerin de anlaşılmasına olanak sağlayabilecek bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Bu araştırmada, El-Kaide terör örgütüne katılım davranışının ve şiddetin meşrulaştırılarak örgüt tarafından yöntem olarak kullanılmasının nasıl olduğu ve bunların altında yatan psiko-sosyal gerekçelerin neler olduğu birincil kaynak olan örgüt üyelerine ait mektuplar ve röportajlar üzerindeki söylemlerden analiz edilerek "ihtiyaçlar hiyerarşisi" ve "3N yaklaşımı" çerçevesinde açıklanmıştır. Özellikle mektuplar, kişilerin duygularının ve düşüncelerinin anlaşılabilmesine olanak sağlayan bir belge türü olması nedeniyle hem psikolojik süreçlerin anlamlandırılmasında hem de mektubu yazan kişinin

kendi grubu ile ilgili gözlemlediği ve algıladığı durumları da ifade edebilmesi bakımından sosyolojik faktörlerin de anlaşılabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sebeple bu çalışmada El-Kaide örgüt üyeleri tarafından birincil ağızdan yazılan mektuplar ve yapılan röportajlar söylem analizi yöntemi ile psiko-sosyal bir perspektiften araştırılmıştır. İlk olarak psikolojik/bireysel faktörleri ifade eden yani mikro düzeyde bir bakış açısı içeren “ihtiyaçlar hiyerarşisi” çerçevesinde El-Kaide terör örgütüne katılım ve radikalleşme süreçleri değerlendirilecek ve sonrasında sosyolojik/grup temelli dinamikleri içeren yani mezo düzeyde bir perspektiften ifade edilebilecek olan “3N yaklaşımı” bağlamında tartışılacaktır.

### **3.1. Mikro Düzey: El-Kaide’de Psikolojik Faktörler**

Bu kısımda, El-Kaide mensuplarının örgüte katılımındaki ve şiddetle radikalleşmedeki bireysel motivasyonları Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki adımlar üzerinden incelenmiştir. Söylem analizi sonucu bulunan veriler sırasıyla fizyolojik, güvenlik, sevgi/ait olma, saygınlık, bilişsel, estetik, kendini gerçekleştirme ve kendini aşma ihtiyaçları doğrultusunda açıklanmıştır.

#### **3.1.1. Fizyolojik İhtiyaçlar**

İnsanın hayatta kalmasının en temelinde nefes alma, yemek yeme, temiz su, uyku ve barınma gibi ihtiyaçlar vardır. Bu ihtiyaçların en zor karşılandığı yerler, savaş ve çatışma bölgeleri, kırılgan ve yoksul olan ülkelerdir. El-Kaide’nin ilk olarak çıktığı yer olan Afganistan, işgallerin ve savaşın olduğu insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasının zor olduğu bir ülkedir. Örgütün çağrı mektuplarında Afganistan, Pakistan, Sudan, Yemen, Filistin, Irak, Suriye ve Somali gibi iç karışıklıkların yaşandığı ve dolayısıyla da temel ihtiyaçların karşılanmasının zor olduğu ülkelere seslenilmesi ve buralardan örgüte katılanların olması, temel ihtiyaçların karşılanması için örgütün çekici bir faktör olduğunu göstermektedir. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali sırasında Afganistan’da El-Kaide’ye katılımın olmasının nedenlerinden birisi de budur. “Bin Ladin para konusunda cömertti...bize, fakirlere, dullara, yetimlere yardım ediyordu, bazı ihtiyaç sahibi insanlara yardım fonu düzenliyordu” (National Geographic, 2008) şeklinde ifade edilen durum, ihtiyaçların karşılanması motivasyonuna sahip insanları örgüte katılmaya teşvik edebilecek bir unsur olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda El-Kaide’nin Somali’deki yapılanması Eş-Şebab’ın insanlara yiyecek dağıttığı ve kendi açtıkları okuldan mezun olarak örgüte katılanlar için

ziyafet sofrası kurdukları görülmektedir (Channel 4 News, 2022). Gıdaya ulaşmanın zor olduğu bir bölgede örgütün, örgüte katılanlar için “ziyafet sofrası” hazırlayabilmesinin sembolik bir anlamı da vardır. Devletin aksine kendilerinin gıdaya ulaşabildikleri ve bunları halka dağıttıkları mesajını vererek bölgede gıda ihtiyacı gibi temel ihtiyaçları karşılanmayan insanları yanlarına çekme amacında oldukları söylenebilir. Aynı zamanda, örgüte üye olabilmek amacıyla çalışıp katılanlar için ziyafet sofrası hazırlanarak gıda ihtiyacının getirdiği motivasyonun kullanılmasının yanı sıra katılım sağlayabildikleri için örgüt üyelerinin olduğu bir sofa etrafında toplanarak hem “başarı hissi” hem de “önemsenme algısı” ile ödüllendirilmektedirler.

### **3.1.2. Güvenlik İhtiyacı**

Güvenlik ihtiyacı fiziksel ve psikoloji olarak iki kategoriye ayrılabilir. Fiziksel güvenlik, insanların savaş ve iç karışıklıkların olduğu ortamlarda sahip olamadıkları ve ihtiyaç duydukları bir unsurdur. El-Kaide, “Cihat dini desteklemek ve Müslümanları savunmak için yapılır, ülkenin güvenliğinin din tarafından zorunlu kılındığının farkına varmak için yapılır” (*Letter to the Muslim Nation on Eid al-Adha*, t.y., s.2) diyerek kendi ideolojileri olan cihat anlayışını güvenlik ile eş değer tutmuşlardır. Dolayısıyla özellikle kırılgan bölgelerde yaşayan ve güvende hissetmek isteyen insanlarda cihat yolu ile güvenliğin sağlanabileceği algısının oluşturulması ve bunu sağlayabilmek için de örgüte katılma motivasyonunun oluşması muhtemeldir.

Psikolojik olarak güvende hissetme ise algılarla ilgilidir. Tehdit algısı yüksek olduğunda kendilerine fiziksel ve direkt bir saldırı olmasa bile kişiler, psikolojik olarak güvende hissetmeyebilir. Bin Ladin’in ve örgüt üyelerinin başta Amerika olmak üzere Müslüman olmayan ülkelere karşı geliştirdiği tehdit algısı buna örnek olarak verilebilir. 1979’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali, 1991 yılında Körfez Savaşı için Arabistana konuşlanan ve kutsal kabul edilen şehirlerde dolaşan ABD askerleri, Afganistana ve Irak’a müdahale eden ABD askerleri (The Infographics Show, 2023) Bin Ladin ve örgüt üyeleri tarafından güvenliklerine tehdit olarak algılanmıştır. Dahası, mektupların birinde Suudi Arabistan’ın Cidde şehrinde açılan uluslararası bir üniversite için ”bu okulların açılması kiliselerinin ve kültürlerinin etkisini genişletmek için atılmış agresif bir adımdır” (al-Libi, t.y, s.4) diyerek bunu dışarıdan bir işgal ve güvenlik sorunu olarak algılamışlardır.

Öte yandan tehdit algısını örgüt kendisi de oluşturarak güvensizlik hissini ortaya çıkartmaktadır. Bu güvensizlik hali sonucu güvenlik ihtiyacını gidermek isteyen bireylerin örgüt mensubu olması ya da halihazırda mensup olanların şiddeti içselleştirebilmesinin önü açılabilir. Örneğin; ABD'nin eski başkanı Bush'a ve Bush'un terörizmle mücadele operasyonlarına karşı nefret söylemleri içeren bir mektupta, "Yalancı Haçlı, iki yıllık Haçlı Seferi'nden sonra Taliban'ın hala Afganistan'daki en büyük tehdit olduğunu neden kabul ediyorsun?" (*Message for all Muslims following US State of the Union Address*, t.y., s. 5) denilerek 11 Eylül sonrası Bush'un "terörizmle mücadele" adı altındaki operasyonları için "Haçlı Seferi" benzetilmesi yapılmıştır. Aynı zamanda örgütün "Siyonist Haçlıların bizim milletimize karşı savaşı" (al-Zawahiri, 2003, s. 5) şeklindeki söylemleri, tarihte Müslümanlara karşı gerçekleşen Haçlı Seferleri'nin şu anda da gerçekleştiği yönünde bir anlatı oluşturduklarını göstermektedir. Bu anlatı ile Müslümanlara seslenilerek onları örgütün yanında olmaya teşvik etme yönünde bir amaçlarının olduğu söylenebilir. Buna ek olarak, mektuplar üzerinden yapılan kelime frekansı analizi sonucu, "Haçlı" kelimesinin (152 kere) "Hristiyan" kelimesinden (52 kere) çok daha fazla kullanıldığı görülmüştür. "Hristiyan" diyerek dini ve kabul edilmiş bir kimliğe atıfta bulunmak yerine tarihi olarak Müslüman kimliğine tehdit oluşturmuş "Haçlılar" kavramı kullanılmıştır. Bu şekilde, geçmişte olan olayların hatırlatılarak başta radikalleşmemiş ve sadece örgüt mensubu olan kişiler olmak üzere Müslüman kesimin tehdit algısının yükselmesinin sağlanması aracılığıyla şiddetin araç olarak meşrulaştırılmasına zemin hazırlama çabasında olduğu sonucuna ulaşılabilir.

### **3.1.3. Sevgi ve Ait Olma İhtiyacı**

Fizyolojik ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlardan sonraki aşama sevmek, sevilme ve ait olma ihtiyacıdır. El-Kaide'nin mektuplarında dikkat çeken en önemli unsurlardan birisi de örgüt üyeleri birbirlerine hitap ederken isimlerin önüne "kardeş" kelimesini getirerek "aile" olduklarının vurgusunu yapmalarıdır. "Sizinle bir oğulun babasına, bir kardeşin kardeşlerine konuştuğu gibi konuşuyorum" (Al-Qar'awi, 2010, s.1) ve "Mücahit kardeşler" şeklinde örgüt üyelerine seslenerek bir aileye ait oldukları algısı oluşturulmaktadır.

El-Kaide üyesi olup daha sonrasında MI6 için çalışan Aimen Dean, "benzer düşünen insanlarla çevrili olmam bir lütuftu" (LADbible Stories,

2021) diyerek ait hissetme ihtiyacının terör örgütüne katılmada iten bir faktör olduğunu göstermiştir. Ait olma ihtiyacına bir diğer örnek; siyahi bir İngiliz olan Richard Reid'in, ırkçılığa maruz kalan ve küçük yaşlarda hapishanelere giren sistemden dışlanmış birisi olması, Reid'in babasının hapisteki Müslümanlar için “sana insan gibi davranıyorlar” demesi ve Reid'in daha sonrasında El-Kaide üyeleri ile etkileşimi sonucu örgüte katılması (Elliott, 2002) ötekileştirmeden kurtularak bir yere ait olma motivasyonunun etkisini göstermektedir.

Özellikle genç yaşlardaki bir yere ait hissetme ihtiyacı, arkadaş gruplarında radikalleşmeye neden olabilecek bir faktör olarak gösterilebilir. Örneğin Bin Ladin'in annesi ile yapılan röportajda, "üniversitedeki insanlar onu değiştirdi... 20'li yaşlarının başında neredeyse tamamen beyin yıkayan bazı insanlarla tanıştı. Buna bir tarikat diyebilirsiniz" (Chulov, 2018) diyerek genç yaşlarda arkadaş çevresinin önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu yaşlarda kimlik arayışının getirdiği ait olma ihtiyacının radikalleşmeye götürebilecek bir faktör olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. 11 Eylül saldırılarını düzenleyen kişilerin, Hamburg'da üniversite okuyan öğrenciler olması ve birbirleriyle tanışıp “Hamburg Hücre” grubunu kurmaları (McDermott, 2005), genç kesimin benzer düşüncelere sahip insanlarla arkadaşlık kurarak bir gruba ait hissetme isteğinin radikalleşmeye götürebilecek faktörlerden birisi olduğunu göstermektedir.

#### **3.1.4. Saygınlık İhtiyacı**

Saygınlık ihtiyacı, “öz saygı” ve “başkalarından saygı görme” ihtiyacı olarak ikiye ayrılmaktadır. Öz saygı, “güç, başarı, yeterlilik, bağımsızlık ve özgürlük isteği”, başkalarından saygı görmek ise “ün/prestij, tanınma, dikkat, önem ve takdir edilme isteği” ile ifade edilmektedir (Maslow, 1943, ss. 381-382). Mektuplarda geçen “hayatlarını kaybetmeleri özgürlüklerini kaybetmelerinden daha kolay ve daha az acı vericiydi” (*Message for general Islamic nation, t.y.*) söylemi öz saygı için önemli bir unsur olan özgürlüğün, örgüttekiler için motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, 1994 yılında Bosna Savaşı'na katılan Aimen Dean, “görev orada ölmekti, bu yüzden başarısızlık duygusu hissettim” (Channel 4 News, 2018) diyerek ve “ilk cihat deneyimim bitti ve halen yaşıyordum,ve şimdi bir sonraki cihat deneyimine atlamalıyım” (Channel 4 News, 2018) şeklinde ifade ederek El-Kaide'ye katıldığını belirtmiştir. Burada öz saygının bir alt

faktörü olarak başarı ihtiyacının bir örgüte katılmaya ve örgüt için hayatını feda etmeye iten bir sebep olduğu görülmektedir.

Başkalarından saygı görme ise statü, tanınma ve takdir edilme gibi ihtiyaçları içermektedir. Bu ihtiyaçların ortak noktasının 3N yaklaşımında terörizme iten motivasyonlardan biri olarak bahsedilen “önem arayışı” kavramı ile örtüştüğü söylenebilir. Önem arayışını motive eden dolayısıyla da terörizme iten faktörler, “önem kaybı (grup ve bireysel)”, “önem kaybı ihtimali” ve “önem kazanma ihtimali” olarak belirtilmektedir (Webber ve Kruglanski, 2017, s. 35). İlk olarak, aşağılanma, küçük düşürülme ve onurun zedelenmesi gibi durumlar ile önem kaybının olması terörizme iten nedenlerden birisidir. Bu önem kaybı “ait olunan grubun aşağılanması” ya da “bireyin aşağılanması” olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireysel aşağılanma noktasında ırkçılık ve ötekileştirme gibi durumlar söz konusudur. Öte yandan mektuplar incelendiğinde grup yani dini kimlik üzerinden, diğerleri tarafından aşağılanma neticesinde öfke hali söz konusudur. “Diğer uluslar kutsal mekanlarımıza saldırırken biz aşağılanma içinde yaşıyoruz ve yoksulluk ve işsizlik çekiyoruz” (*Afghani Opportunity*, t.y., s. 8). Burada, dini mekanlara saldırılarak küçük düşürüldükleri belirtilmektedir. “Amerika tek kutup ve tek süper güç haline geldiğinden beri, Doğu ve Batı’da korku ve terör yayarak, aşağılanma, boyun eğme ve onur kırıcı bir atmosferde erkekleri, kadınları ve çocukları öldürüyor” (*To the Islamic Community in General*, t.y., s. 1). Mektuplarda görüldüğü üzere aşağılanma ve onur kırıcı bir atmosferin olması ile oluşan önem kaybının, insanları önem arayışına iterek hem örgüte katılmaya motive edebilecek hem de örgüt anlatılarının bunun üzerine oluşturulması ile şiddet yoluyla radikalleşmeyi sağlayabilecek önemli bir neden olduğu söylenebilir. Çünkü bu durumun adaletsizlik duygusunu uyandırması ve intikam arayışına itmesi muhtemeldir. Örneğin, “Şii liderinden gelmediği sürece neden adaletsizliğin sona erdirilme çağrılarını yanıtlanmıyor?” (Al-Qar’awi, 2010, s. 4) diyerek adaletsizlik vurgusu yapılmıştır. Aynı zamanda “Irak, Afganistan ve Pakistan’da haksız yere öldürülen, yaralanan ve yerinden edilen kadınlar ve çocuklar” (Bin Ladin, 2002b) tasviri mektupta çeşitli şekillerde geçerek intikam ihtiyacını körüklemektedir. Dolayısıyla aşağılanarak önem kaybına uğradığını ve başkalarından saygı görmediğine inanan kişilerin hissettiği adaletsizlik duygusu ve intikam motivasyonu terörizme iten bir neden olarak ifade edilebilir.

Saygınlık çerçevesinde önem arayışına iten bir diğer neden ise önem kaybı ihtimalidir. Bir eylem yapılmadığında ya da bir durum gerçekleştirilmediğinde oluşabilecek utanç sonucu önem arayışı içinde olan bir insanın radikalleşmesinde etkili olabilir. “Geri çekilmenin ve ilişki ve bağlantılar yoluyla uzlaşmanın getirdiği utanç verici son konusunda uyardığının farkındayız” (Tayib, t.y., s. 7). Burada örgüt için uzlaşmanın bir araç olarak kabul edilmediği ve bunun kullanılması sonucu utanç verici bir son olacağının vurgusunun yapılması, başarısızlıktan kaçınmak için terörizmin unsurlarından olan şiddete başvurulmasına neden olmaktadır. “Amerika’yı yenmek için size çok fazla umut yatırılıyor...Bu yüzden bugün Müslümanları utandırmayın” (*Second letter to Muslim brothers in Iraq*, t.y., s. 9). Burada da görüldüğü üzere istenilen bir hedefe ulaşamamanın sonucu olarak utanç hissi ile oluşabilecek önem kaybı ihtimaline değinilmiştir. Dolayısıyla da terörizmde kullanılan şiddetin, bu ihtimali yok etmek amacıyla örgüt mensupları tarafından meşru bir araç olarak görülmesi muhtemeldir.

Diğer bir husus ise şehitlik kavramı üzerinden kahramanlık sıfatı kazanabilme ihtimalidir. El-Kaide’nin mektupları incelendiğinde öne çıkan önem kazanma aracının “şehitlik” olduğu görülmektedir. Mektuplarda, “din uğruna gönüllerini veren ilk şehitlerden olmak için elinizden geleni yapın” (*Second letter to Muslim brothers in Iraq*, t.y., s. 9) denilerek yapılan çağrı ve sonrasında bunu desteklemek ve meşrulaştırmak için eklenen hadis, “şehitlerin en iyileri cephede savaşanlardır; öldürülene kadar dönmeyin. Onlar cennetin en yüksek odalarından yararlanırlar” (*Second letter to Muslim brothers in Iraq*, t.y., s. 9), şehitlik makamına ve cennette statüye ulaşma motivasyonuna vurgu yapmaktadır. “İyi haber şu ki kardeşlerimden biri Veziristan’da şehit oldu. Babam haberi duyduğunda, Büyük ve Yüce Tanrı’ya şükretti” (al-Qurashi, t.y., s. 3). Görüldüğü üzere, El-Kaide’nin mektuplarda sık sık bahsettiği ve yüksek bir makama ulaşmanın göstergesi olarak görülen şehitlik kavramına yüklenen anlam, üyelerin bu statüye ulaşabilmek için başvurduğu intihar saldırıları gibi eylemi gerçekleştirenin de öldüğü şiddet yöntemlerine başvurması yönünde teşvik edici bir unsurdur. “Mücahitler onu anacak ve onlar onun için dua edecekler, gizlice ve alani şiirler yazacaklar, biz de onun hakkında bildiklerimizden dolayı onu öveceğiz” (Bin Ladin, 2006, s. 2) şeklinde bizzat El-Kaide’nin kurucusu Bin Ladin tarafından, öldürülen bir mensup için yapılan övgüler ve “ulusun şehidi” (Bin Ladin, 2006, s.1) olarak betimlenmesi, diğer örgüt üyelerinin de

önem kazanabilme ihtimali ile örgütün şiddet eylemlerine katılması için motivasyon kaynağı olabilir. Dolayısıyla örgüt üyeleri için ölüme yüklenen anlam, şehitlik statüsüne ulaşarak önem kazanmaktadır.

Aynı zamanda “diğerlerine rol modeli olmak” örgütün eylemlerinde yer almayı teşvik edici bir unsur olarak belirtilmektedir. “O, savaşta tebessümle savaştı, bu yüzden Allah onu yüceltti ve ismini daha da yüceltti ve kendisinden sonrakilere örnek oldu” (Bin Ladin, 2006, s. 3) şeklinde yüceltmeye ve kendisinden sonrakilere “rol model” olmaya yapılan vurgu önem kazanabilmeye yapılan bir vurgudur. Aynı şekilde, Bosna’ya 16 yaşındayken savaşıma giden ve sonrasında El-Kaide’ye katılan bir mensup, “yabancı bir ülkede savaşa gitme fikri, savunmasız sivilleri savunmak onurlu bir davranış olarak görülüyordu” (LADbible Stories, 2021) ve “seyirci olmaktan ziyade tarihin bir parçası olmak, onu oluşturan ve şekillendiren biri olmak istedim” (LADbible Stories, 2021) şeklinde belirterek insanların onu onurlu birisi olarak tanıma ve tarihi şekillendiren bir kahraman olarak görme ihtimalinin bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu durumu başkalarından saygı görerek statü kazanma kaynağı olarak değerlendirip sonrasında da örgüte katılarak bunu başarıya yoluna gitmiştir.

### **3.1.5. Bilişsel İhtiyaçlar**

İnsanlar hem etraflarında olanları yorumlama ve anlamlandırma ihtiyacına hem de kendi düşüncelerinde tutarlılık arama motivasyonuna sahiptir. Yani burada “anlam arayışı ve ihtiyacından” bahsedilebilir. İnsanlar anlamı; kendini güvende hissetme, sevmeye ve sevilme, ait olma, saygı görme gibi ihtiyaçları karşılayarak da bulabilir. İçinde bulunduğu durumu algılamak ve ihtiyaçlarını düşünmek, bunları karşılayabilmek için yöntemler aramak da bu anlam arayışının bir parçasıdır. Aynı zamanda, kişinin düşüncelerinin, yorumlarının ve algılarının neticesinde oluşan anlam dünyasının, ihtiyaçlarını karşılamak için belki de tek yol olarak gördüğü yöntem ile uyumlu olması da bilişsel bir ihtiyaçtır. Bu duruma örnek olarak, El-Kaide’nin tehdit olarak algıladığı kişilere karşı şiddet eylemlerini meşrulaştırabilmek için “sivil” kavramını yorumlamaları verilebilir. “Kongre ve Beyaz Saray tarafından temsil edilen Amerikan halkının ABD’deki en yüksek gücü elinde tuttuğu ve nihai karar vericilerin onlar olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, Amerikan halkını öldürmeye ve onlarla savaşmaya odaklanmalıyız” (Letter to Uthman, t.y., ss. 1-2) şeklinde belirtilerek “sivil” kavramını kendi eylemlerini meşrulaştıracak şekilde yorumladıkları

görülmektedir. Kendi düşüncelerinin eylemleri ile tutarlı olabilmesi için kavramları farklı şekillerde yorumlama yoluna gidilmiştir. Bu tutarlılık, ihtiyaçlar hiyerarşisindeki sonraki adım olan “estetik ihtiyaçları” ile de bağlantılıdır; çünkü estetik sadece fiziksel değil aynı zamanda bilişsel temelli de olabilir ve tutarlılık kavramı düzen ve uyum ihtiyacı ile de bağlantılıdır.

Düşünceler arasındaki uyum ve uyumsuzluk ile ilgili çalışmalar “bilişsel uyumsuzluk” kavramı altında kavramsallaştırılmıştır. Hem düşünceler arasındaki hem de düşünce ve eylem arasındaki çelişki durumunda “bilişsel uyumsuzluk” şeklinde ifade edilen bir durum ortaya çıkmaktadır (Festinger, 1957). Bu uyumsuzluk halinin verdiği rahatsızlıktan kurtulabilmek için başvurulan yöntemlerden ikisinin rasyonelleştirme ve “doğrulama yanlılığı” olduğu söylenebilir. El-Kaide için Amerika baş düşman olarak düşünülmekte ve şiddet de bu düşmanı yenebilmek için tek çözüm olarak görülmektedir. Dolayısıyla Amerika’nın düşman olduğu düşüncesi ve kullanılan araç olan şiddetin uyumlu olabilmesi için aralarında çelişki yaratabilecek meselelerin yeniden yorumlanarak meşrulaştırılması ihtiyacı söz konusudur. Arada çelişki yaratan konu, sivillerin de kullanılan araçlar neticesinde öldürülmesidir. Bu yüzden “sivil” kavramının yeniden yorumlanması yoluyla hedefe ulaşmada kullanılan aracın rasyonelleştirilmesi gerekmektedir. Mektuptan alınan yukarıdaki alıntıda, Amerikan halkının yöneticileri seçen kişi olduğu ve bu yüzden de onları sivil olarak tanımlamadıkları görülmektedir. Bu yüzden, bir El-Kaide üyesinin belirttiği gibi, örgütte verilen indoktrinasyon derslerinde “vuracakları yerlerde sivillerin olmadığı telkin ediliyor” (LADbible Stories, 2021) ve Amerikada vergi ödeyenlerin, oy kullananların ve Müslüman ülkelerdeki bombalamaları destekleyen hükümeti seçenlerin masum olmadığı, dolayısıyla da Batı’da sivillerin olmadığı sonucuna varıldığı söylenerek (LADbible Stories, 2021), bu şekilde bir anlamlandırma ile yapılan meşrulaştırmanın bilişsel çelişki yaşayan örgüt üyelerinde çelişkiyi azaltmayı sağladığı söylenebilir.

Bilişsel çelişkiyi azaltma noktasında başvurulan bir diğer husus, sadece düşünceleri destekleyen kanıtları aramak ve diğerlerini görmezden gelmek anlamına gelen “doğrulama yanlılığı”dır (Nickerson, 1998). El-Kaide’nin kendi eylemlerini rasyonelleştirebilmek için başvurduğu yöntemlerden birisi de Kur’an’dan yapılan alıntılardır. Bir mektupta, “ve onlara karşı gücünüz yettiğince savaş atları (tanklar, uçaklar, patlayıcı maddeler, füzeler, toplar) hazırlayın. Bunlar Allah’ın düşmanını ve sizin düşmanınızı ve bunların

dışında sizin bilmediğiniz, fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları tehdit edecektir” (Al-Somali, t.y., s. 10) diyerek verdiği örnekte parantez içinde yazılan yer Kur'an'ın orijinalinde yoktur (“Enfâl Suresi”, 2025, 8:60), sonradan yazan kişi eklemiştir. Kuran'ın indirildiği dönemde savaş atları üzerinde kılıçlar ile savaşılanların vereceği zarar daha hedef odaklı olabilirken, bir bombanın etkisi hedef olmayan insanları da öldürebilecek niteliktedir. Dolayısıyla burada, örgütün şiddet eylemlerini rasyonel bir zemine oturtabilme ihtiyacının neticesinde ayetin günümüze uyarlanmış ve örgütün eylemlerini meşrulaştırabilecek nitelikteki bir yorum seçilmiştir. Buradaki doğrulama yanlışlığı ise, mektuplarda bahsedilen ayetlerin seçilerek konulmasıdır. Mektuplar incelendiğinde de örnek gösterilen ayetlerin kendi eylemlerini destekleyen ayetler olduğu ve sivillerin öldürülmemesi üzerine olan ayetlere yer verilmediği, yer verildiğinde ise sadece İslam'a inanan insanların öldürülmemesi üzerine ayetlere yer verildiği görülmüştür. Örneğin “kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir nefsi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur” (“Mâide Sûresi”, 2025, 32:120) şeklinde geçen ayette masum insanların öldürülmemesi gerektiği belirtilmektedir, ancak mektuplarda bu ayet gibi olan cümlelerden bahsedilmemiştir. Buradaki doğrulama yanlışlığının işlevinin, örgüt üyelerinin düşünceleri ve eylemleri arasında uyumsuzluğun engellenmesi olduğu ve rasyonelleştirme çabasının ise ortaya çıkabilecek uyumsuzluğun azaltılması yönündeki ihtiyaçtan kaynaklandığı söylenebilir.

### **3.1.6. Estetik İhtiyaçlar**

Maslow (1970), estetik ihtiyaçlar doğrultusunda güzellik arayışının yanı sıra düzen, simetri ve sistem ihtiyacı gibi durumları sıralayarak bu ihtiyaçların sadece fiziksel değil bilişsel olduğunu da belirtmiştir. Bu yüzden estetik ihtiyaçları somut ve soyut olarak tanımlamak mümkündür. Bu doğrultuda örgüt dokümanlarından estetik ihtiyacının göstergeleri olarak “cennet güzellikleri” ve yapay olana duyulan nefret yani “doğallık arayışı” örnek verilebilir. El-Kaide'nin Afganistan gibi savaşın ve iç karışıklıkların olduğu dolayısıyla da düzensizliğin hâkim sürdüğü bir yerde örgütlenebilmesi yapılan cennet güzelliklerinin de etkisinin olduğunu gösterebilir. Çünkü estetik ihtiyacının ortaya çıkardığı güzellik arayışı ve güzel olana ulaşma isteği önemli bir motivasyon olabilmektedir. Örneğin, 11 Eylül saldırılarını düzenleyen El-Kaide teröristlerinden birisi olan Muhammed Atta'nın bavulundan çıkan ve düzenlenecek eylem için motivasyon söylemleri bulunan mektupta geçen “cennet bahçelerinin tüm

güzellikleriyle sizi beklediğini bilin” (“Last Words of a Terrorist”, 2001) söylemi, güzele ulaşma ihtiyacının bir bireyi intihar saldırılarına kadar götürebileceğini göstermektedir. Örgütün mektuplarında geçen “cennet ne güzeldir, ona yakın olmak ne güzeldir, tatlıdır” (*Second letter to Muslim brothers in Iraq*, t.y., s. 9) anlatısı, kişilerde estetik ihtiyacının getirdiği arayışın neticesinde oluşabilecek motivasyon ile örgüt eylemlerine ikna etme çabası olarak ifade edilebilir.

Estetik ihtiyacından doğan bir diğer arayış ise “doğallık” olarak ifade edilebilir. Örgütün mektuplarında “yapay” olarak tanımlanarak düşmanlaştırılan aktörler ve kavramlar hem nefret söylemlerini meşrulaştırma hem de doğal olana ulaşma arzusundan kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin, Şiilerin gerçek İslam’ı temsil etmediğini, kendilerince farklı bir din oluşturduklarını söyleyerek (*Draft Speech About Iran and America with Mahmud’s Comments*, t.y., s. 5) düşman olarak gördükleri grupların dinlerini “yapay” yani insan eliyle oluşturulmuş bir din olduğunu belirtmeleri, kendi dinlerinin “doğal” olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Doğal olanın güzel olduğu anlayışı çerçevesinde kendi dinlerinin güzel olduğunu ve diğerlerinin dinlerinin yapay ve hoş olmadığını düşünerek ötekileştirmeye başvurulduğu söylenebilir. Buna diğer bir örnek ise El-Kaide’ye bağlı olan Eş-Şebab yapılanmasının lider yardımcısının söylediği “demokrasi, Müslüman olmayanların dini...demokrasi insanların seçimi. Bizim inandığımız ise kanunlar Allah’tandır.” (Channel 4 News, 2022) söylemi demokrasiden nefret etme nedenlerinden birisi olarak insanların seçimi yani “yapay” bir oluşum olması olduğu ve kendi destekledikleri sistemin Allah’tan geldiği yani “doğal” olduğu inancında olmalarıdır. Burada yapılan “bizim ve onların” ayrımının meşrulaştırılmasının “doğal ve güzel olanı takip etme” ihtiyacı üzerinden yapıldığı söylenebilir.

### **3.1.7. Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı**

Kendini gerçekleştirme, insanın potansiyellere ulaşma ve kim olduğunu bulma ihtiyacı ile oluşan bir süreçtir (Maslow, 1943). Burada bahsedilen durum, insanın kendini ve kimliğini bulabilme ihtiyacıdır. Bireyin kimliğinin oluşmasında içinde bulunduğu grubun dinamikleri de önemlidir. Mektuplardan birinde geçen “mücahit inşa etmek” (*Letter to our honorable Shaykh*, t.y., s. 2) kavramı üzerinden oluşturulan farklı kimlikler vardır. Örgütün cihat ideolojisi uğruna savaşanlar için kullandığı “mücahit” kimliği

ile bağdaştırılan diğer kimlikler, “silah” ve “din” üzerine kurularak bir bütün olacak şekilde örgüt kimliği oluşturulmuştur. “Silahlarımızı terk etmek tamamen kabul edilemez çünkü bu varlığımızın ve tarihimizin bir parçasıdır ve hayatımızı korumak için ona güveniyoruz. Bir adam silahsız eksiktir ve silahlarını bırakan insanlar artık değersizdir” (*Letter Addressed to Atiyah*, t.y., s. 3) ve “silahlar, hayatta kalanlarımızın ve tarihimizin bir parçasıdır. Silahsız adamlar eksiktir ve silahlarını bırakan adamlar başkaları tarafından saygı görmez” (*Letter to Abu Basir*, t.y., s. 3) şeklinde ifade edilen söylemlerde silaha ve dolayısıyla da şiddete atfedilen anlam, grubun varlığı ve kimliği ile bir tutulmasıdır. Bu yüzden de silahı bırakırlarsa saygı görmeyeceklerini ve değersizleşeceklerini, bu yüzden de dünya üzerindeki mevcudiyetlerinin zedeleneceğini düşünmektedirler. Bunlara ek olarak, “din öğretisini kafirlere sadakate ve boyun eğmeye uygun hale getiren...dinin kaybı, değerlerin yokluğu ve kimliğin kaybıdır” (*Letter to the Muslim Nation on Eid al-Adha*, t.y., s. 3) şeklinde ifade edilen bu durumda, dinin olmamasının kimliğin yokluğuna yol açacağını düşündüklerinin; din ve kendi kimliklerini özdeşleştirdiklerinin göstergesidir. Bu kimliği korumak için şiddet yöntemine başvurulması, bu yöntemin meşrulaştırılması anlamını taşımaktadır. Buraya kadar bahsedilen örgüt kimliği olgusu mücahit, silah ve din kavramları üzerinden ifade edilmektedir. Dolayısıyla kendini gerçekleştirme çabasındaki bir insanın kim olduğunu keşfederek bir kimlik kazanma ihtiyacı, örgüt kimliğini kendi kimliği üzerine inşa ederek özdeşleştirmeye itebilecek bir faktör olduğu söylenebilir.

### **3.1.8. Kendini Aşma İhtiyacı**

Kendini aşma ihtiyacı, geniş ve soyut bir tanımlamaya sahip olmakla beraber “manevi doyum” ve “zirve deneyimler” ile açıklanmaktadır (Maslow, 1976). İnsanın kendi potansiyelini gerçekleştirme ile oluşturduğu kimlik üzerine inşa ederek manevi doyuma ulaşma ihtiyacı olarak ifade edilebilir. “Zirve deneyimlerinde, geçici de olsa, korku, kaygı, engelleme, savunma ve kontrol, şaşkınlık, karışıklık, çatışma, gecikme ve kısıtlama kaybı yaşanma eğilimi vardır. Parçalanma, delilik, ölüm korkusunun hepsi bir anlığına ortadan kalkma eğilimindedir. Belki de bu, korkunun ortadan kalktığını söylemek anlamına gelir” (Maslow, 1976, s. 71) şeklinde ifade edilen duruma ihtiyaç duyma hali El-Kaide bağlamında “şehitlik operasyonları” olarak ifade edilen örgüt jargonu üzerinden açıklanabilir. “Daha fazla fedakarlığa, daha fazla gerilla savaşına ve şehitlik operasyonlarına ihtiyaç duyuyor, çünkü bunlar Allah’a itaati kanıtlayan ve

sizi O'na yaklaştıran en iyi amellerdendir” (*Second letter to Muslim brothers in Iraq*, t.y., s. 2) şeklinde ifade edilen durum, ölüm gibi gündelik korkuların aşılmasını ve zirve deneyimleri yaşama ihtiyacını motive eden söylemlerdir. “Allah’a yaklaşma” olarak ifade edilen aşkınlık durumunun, örgütün “şehitlik operasyonları” dediği intihar saldırıları ile olabileceğinin söylenmesi, kendini aşma ihtiyacındaki birisi için şiddeti ve ölümü meşrulaştıran bir durum olduğu söylenebilir. Bunun için kullanılan bir diğer kavram ise “cennet” kavramıdır. “[11 Eylül sonrası] aynı yolu aramaya hevesli milyonlarca [Cihat] kardeşleri var...ölümü ve kargaşayı taşıyıp cenneti arayan” (*Message for all Muslims following US State of the Union Address*, t.y., ss. 4-5) şeklinde ifade edilen “cenneti arama durumu”, gündelik ihtiyaçların karşılanması sonrası kişinin potansiyeli üstünde manevi doyuma ve aşkın bir gerçekliğe ulaşma ihtiyacı olarak ifade edilebilir. Bir El-Kaide üyesinin söylediği “Cihatı bir arınma ve bir keşif yolculuğu olarak görüyorsun” (Channel 4 News, 2018) cümlesindeki “arınma” ve “keşif yolculuğu” gibi kavramlar ile ifade edilebilecek kendini aşma ihtiyacının, örgütün cihat ideolojisi çerçevesinde algılanması, bu ihtiyacı karşılayabilmek için ideoloji ile bağlantılı olarak kullanılacak şiddet yöntemlerinin örgüt üyeleri tarafından içselleştirilmesine olanak sağlayabilir.

### **3.2. Mezo Düzey: El-Kaide’de Sosyolojik Faktörler**

Terörizm ve radikalleşmenin sosyolojik dinamikleri ile ilgili olarak 3N yaklaşımı, “anlatılar” ve “grup dinamikleri (network)” kavramlarından bahsetmektedir (Webber ve Kruglanski, 2017). Bu doğrultuda söylem analizi yöntemiyle incelenen El-Kaide ile ilgili kaynaklardan elde edilen veriler neticesinde ulaşılan bulgular, bu kısımda değerlendirilmiştir.

#### **3.2.1 Anlatılar**

Anlatılar, şiddeti meşrulaştırmak için başvurulmuş bir yöntemdir. Bu doğrultuda, diğerlerini (düşmanı) tanımlamak, şiddetin uygun bir cevap olduğunu göstermek ve şiddetin amaca ulaşmada yüksek başarı sağlayacağı algısı oluşturmak terörizmi meşrulaştırma sürecindeki aşamalar olarak ifade edilmiştir (Webber ve Kruglanski, 2017). İlk olarak “diğerlerini” tanımlamak, grup için tehdit olan aktörleri somutlaştırmaktır (s. 40). Bu noktada, El-Kaide çerçevesinde bakıldığında gerçek suçlu olarak atfedilen aktörler, onların topraklarını işgal etmekte olduğunu söyledikleri Amerika ve müttefiklerinin hükümetleridir. Ancak bu hükümetlerin suçluluğunu somutlaştırmak için günah keçisi olarak belirledikleri ve saldırdıkları kişiler

bu ülkelerin vatandaşlarıdır. Mektuplar incelendiğinde örgüt üyelerinin “biz” diye bahsettikleri kişiler olan “Müslümanlar” içerisinde de ötekileştirme yaptıkları gözlenmektedir. Müslümanlar içerisinde de “biz ve onlar” ayrımı yaparak, Sünnileri kendilerinden ve Şiiilik gibi İslam’ın diğer mezheplerinden olanları “diğerleri” olarak tanımlamaktadırlar. Buna ek olarak “biz” olarak bahsettikleri Sünnileri de kendi içlerinde ayırmaktadırlar: El-Kaide üyeleri/destekçileri ve örgüte destek olmayan “düşmana” yardım eden diğerleri. Dolayısıyla, “onlar ve diğerleri” olarak bahsedilen kişilerin Müslüman olmayan ve Müslüman olsa da örgütün ideolojisini desteklemeyen kişiler olduğu görülmektedir. Örgütün kendisini tanımladığı anlatılar üzerinden düşman tanımı yapılmaktadır. “Aşağılanma ve onur kırıcı bir hayat yaşıyorlar, çocukları hapse atılıyor, büyüklerine kötü muamele ediliyor, topraklarından sürülüyorlar ve tüm hakları ellerinden alınıyor” (Al-Qar’awi, 2010, s. 2) şeklinde geçen cümlede ve mektupların genelinde “kendilerini” tanımlamak için kullandıkları “aşağılanmış”, “hapsedilmiş”, “kötü muameleye maruz kalmış” ve “yerlerinden edilmiş” gibi kavramlar ile “ezilenler” (*Message for general Islamic nation*, t.y., s. 5) olduklarına dair anlatılar yapmaları; ve bu anlatılar ile inşa edilen “mağdur kimliği” üzerinden bu mağduriyete yol açan olarak gördükleri “diğerlerini” tanımlamanın söz konusu olduğu söylenebilir.

Şiddeti meşrulaştırma sürecindeki bir diğer aşama, şiddetin uygun cevap olduğuna dair anlatılardır. Bunun için seçilmiş travmaları hatırlatma, Kur’an’a atıf ve insanlıktan çıkarma (*dehumanization*) örgütün kullandığı yöntemlerdir. Seçilmiş travma “bir grubun diğer bir grup tarafından kendini çaresiz ve mağdur edilmiş durumda hissetmesine neden olan bir olaydır” (Volkan, 1993, s. 13). El-Kaide bu travmaları mektuplarında sık sık hatırlatarak anlatılarını oluşturmuştur. Örneğin; ABD’nin Irak’ı işgalini anlatırken “halkı ezdiler ve köyleri bombaladılar...barut patlamaları ölüm saçtı” (Bin Ladin, 2006, s. 4) diyerek tarihi travmaları örgüt üyelerine hatırlatarak intikam duygusunu canlı tutma ve mağdur psikolojisini devam ettirme çabasında olduğu söylenebilir. Seçilmiş travmalar üzerinden yapılan anlatılar ile adaletsizlik ve mağduriyet yaşadıkları hatırlatılarak şiddet eylemleri meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Şiddete başvurma yolundaki bu meşrulaştırmayı Kur’an ve hadisler üzerinden de yapmaktadırlar. “Adaletsizlikten ve haksızlıktan kurtulmak ve adaletsiz yöneticiden kurtulmak ve insanlara adalet getirmek için bunu ancak zorla yapabilirsiniz...eğer zorlamadan başka bir yöntem olsaydı onu Kur’an’da

bulurduk” (Al-Qar’awi, 2010, s. 5) şeklinde belirterek şiddetin tek yöntem olduğu algısını Kur’an üzerinden kanıtlamak istemişlerdir. Bunlara ek olarak, insanlıktan çıkarma veya insandışılştırma yönteminin de kullanıldığı görülmektedir. “İnsan altı Amerikalılar” (Al-Somali, t.y., s. 4) şeklinde betimleyerek düşman olarak atfettikleri kişilerin insandan aşağı olduğuna dair bir ötekileştirme yapmaktadırlar. "Amerikan ve Avrupa vatandaşları, bu kalpsiz, lanetli Siyonist haçlı seferi makinesini, kötülük ve açgözlülüğü kapatacak anahtardır" (Al-Somali, t.y., s. 4) diyerek kalpsiz ve lanetli diyerek aşağılama söz konusudur. “Hristiyanlar, Şiiiler ve diğer saçaklar [kenarlar]” (Al-Qar’awi, 2010, s. 3) şeklinde marjinalleştirme yapılarak aşağılama ve ötekileştirme yapılmaktadır. “Yargınız, kardeşlerinizmiş gibi görünen şeytan tarafından etkilenmemelidir; onların eylemlerinin, sizin pahasına olsa bile, kendi kişisel çıkarları için olduğunu görmezsiniz” (Al-Qar’awi, 2010, s. 2). Burada mektubun bağlamıyla değerlendirildiğinde, şeytan diyerek düşmanlarını insan dışı bir varlıkla özdeşleştirmektedirler. Ayrıca 11 Eylül saldırıları öncesi örgüt üyesi olan Muhammed Atta’nın mektubunda “kesim esnasında bıçağınızı keskin tutmalı ve hayvanınızı rahatsız etmemelisiniz” (“Last Words of a Terrorist”, 2001) şeklinde saldırı için “kurban kesme” metaforu kullanılmış ve bu şekilde uçtaki yolcular insandışılştırılarak gerçekleştirilecek şiddet eylemi meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Şiddeti meşrulaştırmadaki bir diğer aşama, şiddeti kullanarak hedefe ulaşma ihtimalinin yüksek olduğu algısının yaratılmasıdır. Bunun için, örgüt üyeleri seçilmiş zaferleri anlatılarında kullanarak “görünür olma” amacına ulaşmanın şiddet ile başarılabileceği algısını tarihi olaylara atıf yaparak anlatmaktadır. Seçilmiş zafer, “başarılı olma ve başka grup üzerinde zafer kazanma duygusu yaratan olaylar” (Volkan, 1993, s. 14) olarak tanımlanmaktadır. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’dan çekilmesi ve 11 Eylül saldırıları gibi olaylar zafer olarak anlatılmaktadır. “Amerikalılar buna yanıt vermezse, onların kaderi, askeri yenilgi, siyasi parçalanma, ideolojik çöküş ve ekonomik iflasla başa çıkmak için Afganistan’dan kaçan Sovyetlerin kaderi olacak” (Bin Ladin, 2002a) diyerek tehdit ile korku yaymanın yanı sıra Sovyetler Birliği’nin Afganistan’dan çıkarılmasını kendi zaferleri olarak anlatmaktadırlar. “Amerika’nın birini bastırmak istemesi halinde bunun sadece 24 saat süreceğini söylerlerdi, ve işte savaşın onuncu yılındayız ve Amerika ve müttefikleri hala bir serabın peşinde, sahili olmayan denizde kaybolmuş durumda” (*To the Islamic Community in*

*General*, t.y., s. 1) şeklinde yapılan bu anlatıda düşman olarak gördükleri ülkenin, örgütü yıllardır bitiremediğini vurgulayarak bunun üzerinden zafer inşa edilmiştir. Bütün bunlara ek olarak, 11 Eylül için “New York ve Washington savaşı” (*Letter to Abd al Rahman*, t.y., s. 1) ve ”11 Eylül’ün mübarek işgalleri/saldırıları” (*Letter to the Muslim Nation on Eid al-Adha*, t.y., s. 4) şeklindeki anlatım ile savaş olarak gördükleri bir durumdan zafer ile ayrıldıklarını anlatmaktadırlar. Dolayısıyla bu zafer anlatıları, şiddeti kullanarak hedeflerine ulaşmanın mümkün olduğu düşüncesini içselleştirmek için kullanılmaktadır.

### **3.2.2 Grup Dinamikleri**

Anlatılara ek olarak bağlantılar/grup dinamikleri de terörizmde grup süreçlerini etkileyen sosyal faktörlerdendir. Bu noktada örgütün yapısı ve sistematikliği de hem örgüte çeken bir faktör olarak hem de örgüt üyelerinin grup içinde devamlılığında etkilidir. Örneğin; mektuplardan birisi iklim değişikliği hakkında yapılması gerekenler; kalkınma projeleri, tarım gibi konular hakkında ve evlerini su basanlar, kıtlıkla boğuşanlar için planlamaları içermekte (*Letter Implications of Climate Change*, t.y.) ve diğer bir mektup örgüt yöneticilerinin görevleri; aileleri ziyaret etmek, ihtiyacı olana maddi destek sağlamak, ev onarımları, inşaat gibi konularda yapılan düzenlemeleri içermektedir (*Duties of administrators*, t.y.). Bir devlet gibi sistematik bir şekilde yapılan bu düzenlemeler, alternatif bir sistem arayışında olan insanları çekebilecek bir konudur. Özellikle Afganistan, Yemen, Sudan, Filistin, Somali gibi iç karışıklıkların olduğu dolayısıyla insanların temel ihtiyaçlarının karşılanamadığı ülkelerde yaşayan insanları El-Kaide gibi örgütlü yapılara çeken bir özelliktir. Böyle ülkelerde düzensizlik içinde yaşayan insanlar, terör örgütü olsa dahi içerisindeki planlamalar ve belirli kurallar ile alternatif bir düzen oluşturmuş bir yapıya katılma ihtiyacı hissedebilirler; oluşturulmuş bu sistematik yapı örgütte devamlılığı sağlayabilen bir özellik haline de gelebilir. Aynı zamanda yöneticilerin ailelere ziyarete gitmesi ve maddi destek sağlaması gibi planlamalar, yoksunluk içinde yaşayan ve değer görmediğini hissedenlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve görünür olmalarını sağlama noktasında kişileri örgüte çekebilir.

Fikir birliğini sürdürmek ve grup kimliği ile bütünleşme süreçleri grup dinamikleri açısından önemlidir (Webber ve Kruglanski, 2017, ss. 41-42). Bu doğrultuda örgüt mektuplarında bahsedilen konulardan birisi de fikir

birliğinin önemidir. “Emir’in çabalamak için seçtiği konulara gelince...bunlara uyulması zorunludur...uyum, grubun ortak malıdır ve anlaşmazlık onun bozguncusudur” (*Recommendations for the Mujahidin Entering Afghanistan*, t.y.) ve “her mücahit, anlaşmazlık ve ayrılıklara yol açan küçük meseleler üzerinde değil, uyum ve fikir birliği temelinde hareket eder” (*Recommendations for the Mujahidin Entering Afghanistan*, t.y.). Burada ortak bir grup düşüncesinin önemine ve grup içi uyuma vurgu yapılarak anlaşmazlıkların hoş karşılanmadığı söylenmektedir. Dolayısıyla örgütün ortak fikirlerini sorgulayan kişiler uyumu bozan kişiler olarak görülmektedir. “Tartışmalardan ve çatışmalardan kaçınmak size cennette bir yer garanti edecektir” (al-Libi, 2010, s. 6) şeklinde bir söylemin olması ve bunun “ikiyüzlülükten kaçanlara cennette bir yer garanti ediyorum” (al-Libi, 2010, ss. 6-7) hadisi ile desteklenmesi farklı düşüncelere iyi gözle bakılmadığı hatta ikiyüzlülükle bir tutulduğu; örgütün kurallarının sorgusuz sualsiz kabul edilmesi gerektiği ve üyeler sonradan sorgulamaya başarlarsa da iki yüzlü olarak suçlanacakları mesajının verildiği söylenebilir.

Bireysel kimliğin grup kimliği ile bütünleşmesi, grup hedeflerine uygun hareket ederken örgüt üyelerinin kendi hedefleri adına da hareket ettikleri düşüncesinin oluşmasını ve grup ile arasındaki bağın aile bağları gibi algılanmaya başlaması üzerine üyelerin grubu korumak için kendilerini feda etmeye daha istekli olmasını sağlar (Webber ve Kruglanski, 2017, s. 42). El-Kaide ise İslam’ın cihat anlayışı çerçevesinde oluşturduğu kimliğini örgüt mensuplarının bireysel kimlikleri üzerine inşa ederek örgüt ve kişi kimliklerinin özdeşleşmesini sağlamaktadır. Örgütün mektuplarda birbirlerinden “Müslüman kardeşler” olarak bahsetmesi üyelerin birbirlerini bir aile gördüğünü göstermektedir. Bu durum, örgütü korumak için bireyleri fedakârlık yapmaya iten nedenlerden birisi olarak gösterilebilir. Kimlik bütünleşmesi konusunda örgüt liderinin de önemli bir rolü vardır. Örneğin, bir mensup, Bin Ladin’i “cihadın özü” (LADbible Stories, 2021) olarak betimlemiştir. Aynı şekilde Zevahiri’nin Bin Ladin için “onun cihat yolundan” (BBC News, 2011) yürüyeceğini söylemesi cihatçı kimliğin lider kimliği ile bir tutulduğunu göstermektedir. Öte yandan, Bin Ladin’in Amerikalılara seslendiği mektubunda (Bin Ladin, 2002a), “biz” diliyle konuştuğu görülmüştür. Ben ve biz sözcüklerinin frekanslarına bakıldığında, “ben/beni/benim” sözcükleri üç kez geçmektedir ve bunlardan ikisi Kur’an’da geçen cümlelerden yapılan alıntılarda kullanılmıştır. “Biz/bize/bizim” sözcükleri ise toplamda 54 kere kullanılmıştır. Burada

birinci çoğul kişi anlatımını kullanarak grubun adına konuşması, grubu kendisiyle ve dolayısıyla da örgüt için oluşturduğu cihatçı kimliği ile bir bütün olarak gördüğü söylenebilir.

Bunlara ek olarak örgütün, intihar bombacılarının eylemlerinin anlamını “Allah’ın sözünü savunmak ve dini ve hayattaki her şeyi bozan kafir düşmanı püskürtmek için dinin adını güçlendirmek için kendilerini feda etmek” (*Dear Muslim brothers and sisters*, t.y., s. 4) olarak ifade etmesi, İslam kimliği ile örgüt kimliğini bir gördüklerini, bu yüzden dini korumak ve güçlendirmek için örgütün yöntemlerini kullanma noktasında bireylerin istekli olduğu söylenebilir. “Bu milleti kurtarmak ve dininin görkemini yeniden tesis etmek görevi mücahitlere aittir” (Bin Ladin, t.y., s. 1) şeklinde yapılan görev tanımlaması, dini kimlik ile örgüt kimliğinin bir tutularak El-Kaide’nin ve üyelerinin İslam dininin temsilcisi olarak kendilerini konumlandığını ifade etmektedir. Bu şekilde yapılan kimlik tanımlaması, üyelerin örgütü koruyarak dini de koruduğunu düşünmesine neden olarak fedakârlık yapmaya iten bir sebep olarak gösterilebilir.

## **SONUÇ**

Sonuç olarak, terörizm olgusunda şiddetle radikalleşme sürecinde bireysel/psikolojik ve sosyolojik dinamikler etkili olmaktadır. El-Kaide üzerinden yapılan içerik incelemesi neticesinde tespit edilen bulgular, ihtiyaçlar hiyerarşisi ve 3N teorisi üzerinden yorumlanmıştır. İhtiyaçlar hiyerarşisindeki ilk basamak olan fizyolojik ihtiyaçların karşılanabilmesi noktasında, savaş ve çatışma bölgelerinde yaşayan ve ekonomik statünün düşük olduğu Afganistan, Irak gibi ülkelerde örgütün eleman bulabildiği söylenebilmektedir. Güvenlik ihtiyacı hem güvenli ortam hem de psikolojik olarak güvende hissetme arayışı içinde olan bireyleri radikalleşme sürecine itebilmektedir. Özellikle tehdit algısının yüksek olması, fiziksel bir güvenlik sorunu olmasa da kişinin güvende hissetmemesine neden olabilmektedir. El-Kaide, dinin aşağılandığını düşündüğü durumları işgal olarak algılamakta ve bu durumu düzeltebilmek için güvenlik arayışına girmektedir. Sevgi ve ait olma ihtiyacındaki bir birey için örgütün kardeş vurgusu ve benzer düşüncelere sahip insanların bir arada bulunmasının getirdiği ait olma hissi radikalleşmeye itebilecek bir unsurdur. Saygınlık, başarı ve özgürlük gibi öz saygı ihtiyaçları ve diğerlerinden saygı görme ihtiyacının getirdiği 3N yaklaşımında ifade edilen önem arayışı olarak iki kategoride incelenmiştir. Önem kaybı konusunda, El-Kaide için bireyselden çok grubun dini

kimliğinin aşağılanması sonucu oluşan adaletsizlik ve mağduriyet duygusunun giderilme ihtiyacı ile önem arayışına girildiği; önem kaybı ihtimali hususunda ise yapılan eylemin başarısız olma ihtimalinin getireceği utanç duygusunun önemli olduğu ve önem kazanma ihtiyacı için şehitlik ve kahramanlık gibi unsurların etkili olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel ihtiyaç kategorisinde ise yorumlama ve anlamlandırma ihtiyacının ön planda olduğu, çünkü kişisel düşüncelerin ve şiddet eylemlerinin çelişmesi sonucu oluşabilecek bilişsel uyumsuzluk halinin giderilmesi için kavramların yeniden yorumlanarak eylemlerin meşrulaştırılmasının ve düşüncelerin rasyonelleştirilmesinin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Estetik ihtiyaç konusunda cennet kavramı üzerinden güzellemlerin yapıldığı ve doğallığın vurgulandığı görülmüştür. Kendini gerçekleştirme ihtiyacının kişinin kimliğinin oluşturulması ile yakından alakalı olduğu, örgütte mücahit kimliğinin oluşturulmasında dinin ve silahın önemli olduğu tespit edilmiştir. Hiyerarşideki son aşama olan kendini aşma ihtiyacı için ise örgütün şehitlik operasyonları olarak adlandırdığı eylemler sonucu Allah’a yaklaşma ve cenneti arama isteğinin söz konusu olduğu görülmüştür.

Terörizm olgusunu şekillendiren şiddetle radikalleşme sürecinde sosyolojik unsurlar çerçevesinde ise 3N teorisindeki diğer iki kavram olan anlatılar ve grup dinamikleri üzerinden inceleme yapılmıştır. Anlatıların şiddet eylemlerini meşrulaştırmada üç aşamadan oluştuğu belirtilmiştir. İlk olarak, örgütün “biz ve diğerleri” ayrımını, örgütü destekleyen Sünni Müslümanlar olarak “kendileri” ve başta Amerika olmak üzere örgütü desteklemeyen “diğerleri” olarak ifade ettikleri tespit edilmiştir. İkinci olarak, şiddetin uygun cevap olduğuna dair seçilmiş travmaların anlatılması, dini kitaba atıf ve insanlıktan çıkarma yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Son olarak ise şiddeti kullanarak amaca ulaşma ihtimalinin yüksek olduğu algısının oluşturulması için seçilmiş zaferlere vurgu yapıldığı değerlendirilmiştir. Grup dinamikleri incelendiğinde ise örgütlü yapının etkisi, fikir birliğine teşvik ve grup kimliği ile birleşerek kendini feda etme isteğinin önemli olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, literatürde bahsedilen radikalleşme süreçlerinden hareketle, dini motivasyonlu radikal terör örgütlerinde; ait olma ihtiyacı, önem kazanma arayışı, anlatılar yoluyla örgüte ve şiddet eylemlerine meşruluk kazandırma çabası gibi birçok psiko-sosyal etmenin ortak özellikler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, yapılan bu araştırmada da görüldüğü üzere kullanılan “ihtiyaçlar hiyerarşisi” ve “3N yaklaşımı” teorileri terörizm

olgusuna psiko-sosyal bir yaklaşım sunmaktadır. Dolayısıyla bu teoriler kullanılarak El-Kaide terör örgütünün belgeleri üzerinden yapılan söylem analizi neticesinde ulaşılan sonuçlar, gelecek araştırmalarda terörizmin ve radikalleşmenin nedenlerinin incelenmesinde hem psikoloji ve sosyoloji alanlarından hem de diğer alanlardan çeşitli yaklaşımların bir bütün olarak farklı örgütler üzerinden de değerlendirilmesinin mümkün olabileceğini göstermektedir.

## KAYNAKÇA

- Abbasi, I., Khatwani, M. K., & Soomro, H. A. (2017). A review of psycho-social theories of terrorism. *Grassroots*, 51(2), 319-333.  
[https://www.researchgate.net/publication/322896417\\_A\\_REVIEW\\_OF\\_PSYCHO-SOCIAL\\_THEORIES\\_OF\\_TERRORISM](https://www.researchgate.net/publication/322896417_A_REVIEW_OF_PSYCHO-SOCIAL_THEORIES_OF_TERRORISM)
- Afghani Opportunity*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Afghani%20Opportunity.pdf>
- Al-Attar, Z. (2019). *Extremism, radicalisation & mental health: Handbook for practitioners*. RAN H&SC.
- al-Libi, A. Y. (t.y.). *Do not ignore the plank and look for the speck*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Do%20not%20ignore%20the%20plank%20and%20look%20for%20the%20speck.pdf>
- al-Libi, A. Y. (2010). *Some advice for the Mujahidin*. Erişim Tarihi: 7 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Some%20Advice%20for%20the%20Mujahidin.pdf>
- al-Qurashi, A.-D. (t.y.). *Verbally Released doc for Naseer trial*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Verbally%20Released%20doc%20for%20Naseer%20trial.pdf>
- al-Zawahiri, A. (2003). *Letter from Al-Zawahiri dtd August 2003*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Letter%20from%20Al-Zawahiri%20dtd%20August%202003.pdf>

- Al-Qar'awi, S. A. (2010). *A Letter to the Sunnah people in Syria*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/A%20Letter%20to%20the%20Sunnah%20people%20in%20Syria.pdf>
- Al-Somali. (t.y.). *Terror Franchise*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Terror%20Franchise.pdf>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- BBC News. (2011, Haziran 16). *Ayman al-Zawahiri appointed as al-Qaeda leader*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13788594>
- Bin Ladin, O. (t.y.). *Letter from UBL to Atiyah*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Letter%20from%20UBL%20to%20Atiyah.pdf>
- Bin Ladin, U. (2002a). *Full text: Bin Laden's "Letter to America"*. The Observer. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://web.archive.org/web/20040615081002/http://observer.guardian.co.uk/worldview/story/0,11581,845725,00.html>
- Bin Ladin, U. (2002b). *Letter to the American people*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.dni.gov/files/documents/ubl/english/Letter%20to%20the%20American%20people.pdf>
- Bin Ladin, U. (2006). *The Eulogy of the Nation's Martyr 30 June 2006*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/The%20Eulogy%20of%20the%20Nation's%20Martyr%2030%20June%202006.pdf>
- Blommaert, J. (2005). *Discourse: A critical introduction*. Cambridge University Press.
- Borum, R. (2011a). Radicalization into violent extremism I: A review of social science theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7-36. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.1>
- Borum, R. (2011b). Radicalization into violent extremism II: A review of conceptual models and empirical research. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 37-62. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.2>
- Channel 4 News (Direktör). (2018, Haziran 5). *I was an MI6 spy inside Al-Qaeda* [Video recording]. <https://www.youtube.com/watch?v=CGc08LI2WlQ>

- Channel 4 News (Direktör). (2022, Haziran 15). *Inside Al Shabaab: The extremist group trying to seize Somalia* [Video recording]. <https://www.youtube.com/watch?v=KVSwoE9Y1RI>
- Chulov, M. (2018, Ağustos 2). My son, Osama: The al-Qaida leader's mother speaks for the first time. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/03/osama-bin-laden-mother-speaks-out-family-interview>
- Cook, G. (1989). *Discourse*. Oxford University Press.
- Crayton, J. W. (1983). Terrorism and the psychology of the self. İçinde L. Z. Freedman & Y. Alexander (Ed.), *Perspectives on terrorism* (ss. 33-41). Scholarly Resources.
- Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism. *Comparative Politics*, 13(4), 379. <https://doi.org/10.2307/421717>
- Dagher, M., Kaltenthaler, K., Gelfand, M. J., Kruglanski, A., & McCulloh, I. (2023). *ISIS in Iraq: The social and psychological foundations of terror* (1. bs). Oxford University Press New York. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197524756.001.0001>
- Dear Muslim brothers and sisters*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Dear%20Muslim%20brothers%20and%20sisters.pdf>
- Draft Speech About Iran and America with Mahmud's Comments*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Draft%20Speech%20About%20Iran%20and%20America%20With%20Mahmud's%20Comments.pdf>
- Duties of administrators*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl2017/english/Duties%20of%20administrators.pdf>
- Elliott, M. (2002, Şubat 16). *The Shoe Bomber's World*. Time World. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://web.archive.org/web/20130827143428/http://www.time.com/time/world/article/0,8599,203478,00.html>
- Enfâl Suresi. (2025). Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2025. İçinde Kur'an. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=8&ayet=60>

- European Commission. (2024). *The root causes of violent extremism*. European Union. [https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/63770ad9-8c0b-44c4-a568-254bb22a8009\\_en?filename=ran\\_root\\_causes\\_of\\_violent\\_extremism\\_ran\\_storp\\_meines\\_july\\_2024.pdf&prefLang=de](https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/63770ad9-8c0b-44c4-a568-254bb22a8009_en?filename=ran_root_causes_of_violent_extremism_ran_storp_meines_july_2024.pdf&prefLang=de)
- European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation. (2008). *Radicalisation processes leading to acts of terrorism*. [https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20080500\\_cscp\\_report\\_vries.pdf](https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20080500_cscp_report_vries.pdf)
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Hudson, R. A. (1999). *The sociology and psychology of terrorism: Who becomes terrorist and why*. Federal Research Division, Library of Congress. [https://www.aclu.org/sites/default/files/field\\_document/ACLURM054164.pdf](https://www.aclu.org/sites/default/files/field_document/ACLURM054164.pdf)
- Kaşıkcı, T., & Bülbül, G. D. (2023). Selefi-cihadi örgütlerin karşılaştırmalı analizi: El Kaide ve IŞİD örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 89-134. <https://doi.org/10.26513/tocd.1148920>
- Kerküklü, Ö. (2023). Psikolojik perspektiften Ortadoğu'da terör yapılanmaları; reaksiyon ve istismar (El Kaide ve IŞİD örneği). *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(28), 85-97. <https://doi.org/10.34189/asbd.10.28.006>
- Kizilhan, J. I., & Steger, F. (2021). The socialpsychology of Islamist terror – interdisciplinary perspectives on violence and ISIS totalitarian structures. *Global Security: Health, Science and Policy*, 6(1), 26-37. <https://doi.org/10.1080/23779497.2021.1927796>
- Koltko-Rivera, M. E. (2006). Rediscovering the later version of Maslow's hierarchy of needs: Self-transcendence and opportunities for theory, research, and unification. *Review of General Psychology*, 10(4), 302-317. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.10.4.302>
- Kurt, S., & DemiRat, V. (2024). Dinin bir referans nesnesi olarak güvenlikleştirilmesi: El-Kaide örneği. *Ortadoğu Etütleri*, 15(4), 293-322. <https://doi.org/10.47932/ortetut.1397497>
- LADbible Stories (Direktör). (2021, Şubat 14). *Life As A Spy Inside Al-Qaeda | Minutes With | UNILAD* [Video recording]. [https://www.youtube.com/watch?v=Pxi\\_j\\_nd3BAA](https://www.youtube.com/watch?v=Pxi_j_nd3BAA)

- Last words of a terrorist. (2001). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. *The Guardian*.  
<https://www.theguardian.com/world/2001/sep/30/terrorism.september113>
- Letter Addressed to Atiyah*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Letter%20Addressed%20to%20Atiyah.pdf>
- Letter Implications of Climate Change*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Letter%20Implications%20of%20Climate%20Change.pdf>
- Letter to Abd al Rahman*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english2/Letter%20to%20Abd%20al%20Rahman.pdf>
- Letter to Abu Basir*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Letter%20to%20Abu%20Basir.pdf>
- Letter to aunt*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2017/english/Letter%20to%20aunt.pdf>
- Letter to our honorable Shaykh*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Letter%20to%20our%20honorable%20Shaykh.pdf>
- Letter to the Muslim Nation on Eid al-Adha*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Letter%20to%20the%20Muslim%20Nation%20on%20Eid%20al-Adha.pdf>
- Letter to Uthman*. (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Letter%20to%20Uthman.pdf>
- Mâide Sûresi. (2025). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. İçinde *Kur'an*.  
<https://www.kuranvemeali.com/maide-suresi/32-ayeti-meali>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. Harper & Row.  
<https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/Motivation-and-Personality-Maslow.pdf>
- Maslow, A. H. (1976). *Religions, values, and peak experiences*. Penguin.
- McDermott, T. (2005). *Perfect Soldiers: The 9/11 Hijackers: Who They Were, Why They Did It*. Harper Collins.

- Message for all Muslims following US State of the Union Address.* (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Message%20for%20all%20Muslims%20following%20US%20State%20of%20the%20Union%20Address.pdf>
- Message for general Islamic nation.* (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Message%20for%20general%20Islamic%20nation.pdf>
- Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist*, 60(2), 161-169. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.2.161>
- Morf, C. C., & Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12(4), 177-196. [https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1204\\_1](https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1204_1)
- National Geographic (Direktör). (2008, Şubat 14). *Bin Laden's Beginnings | Inside the Taliban* [Video recording]. [https://www.youtube.com/watch?v=D\\_aENuLFBn8](https://www.youtube.com/watch?v=D_aENuLFBn8)
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175-220. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.2.175>
- Office of the Director of National Intelligence. (2015, Mayıs 20). *Bin Laden's bookshelf*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/index.php/features/bin-laden-s-bookshelf?start=3>
- Office of the Director of National Intelligence. (2016, Mart 1). *Bin Laden's bookshelf*. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://www.odni.gov/index.php/features/bin-laden-s-bookshelf?start=2>
- Oots, K. L., & Wiegele, T. C. (1986). Terrorist and victim: Psychiatric and physiological approaches from a social science perspective. *Terrorism*, 8(1), 1-32. <https://doi.org/10.1080/10576108608435592>
- Önenli Güven, M. (2022). Radikalleşme süreçleri: PKK örneği. *Journal of Terrorism and Radicalization Studies*, 1(1), 130-152. <https://doi.org/10.29228/trad.5>
- Özyılmaz Kiraz, B. (2016). A social psychological approach to the conduct of Al-Qaeda terrorism. *TESAM Akademi Dergisi*, 3(1), 81-97.

- Recommendations for the Mujahidin Entering Afghanistan.* (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Recommendations%20for%20the%20Mujahidin%20Entering%20Afghanistan.pdf>
- Ross, J. I. (1993). Structural causes of oppositional political terrorism: Towards a causal model. *Journal of Peace Research*, 30(3), 317-329.  
<https://www.jstor.org/stable/424809>
- Schmid, A. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *Terrorism and Counter-Terrorism Studies*. <https://doi.org/10.19165/2013.1.02>
- Schmid, A. P., & Jongman, A. J. (1988). *Political terrorism: A new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories, and literature*. Routledge.
- Second letter to Muslim brothers in Iraq.* (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/Second%20letter%20to%20%20Muslim%20brothers%20in%20Iraq.pdf>
- The Infographics Show (Direktör). (2023, Ocak 4). *Why Osama bin Laden Attacked the US* [Video recording].  
[https://www.youtube.com/watch?v=HHPX\\_QdI804](https://www.youtube.com/watch?v=HHPX_QdI804)
- Thomas, C. (2024). Al Qaeda: Background, Current Status, and U.S. Policy. *Congressional Research Service*.  
<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11854>
- To the Islamic Community in General.* (t.y.). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025.  
<https://www.odni.gov/files/documents/ubl2016/english/To%20the%20Islamic%20Community%20in%20General.pdf>
- Volkan, V. D. (1993). *Etnik Terörizmin Psikolojisi* (C. 1). Politik Psikoloji Yayınları.
- Webber, D., & Kruglanski, A. W. (2017). Psychological Factors in Radicalization: A “3 N” Approach. İçinde G. LaFree & J. D. Freilich (Ed.), *The Handbook of the Criminology of Terrorism* (1. bs, ss. 33-46). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118923986.ch2>